

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ
4. SINIF DERS KİTAPLARINDAKİ HADİS
ÇEVİRİLERİNİN ÖĞRENCİ ALGI DÜZEYLERİNE
GÖRE İNCELENMESİ

Sibel KANDEMİR

Yüksek Lisans Tezi

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Mustafa TAVUKÇUOĞLU

KONYA-2015

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Sibel KANDEMİR
	Numarası	138102081002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri/Din Eğitimi
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mustafa TAVUKÇUOĞLU
	Tezin Adı	İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitaplarındaki Hadis Çevirilerinin Öğrenci Algı Düzeylerine Göre İncelenmesi

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan “İlköğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitaplarındaki Hadis Çevirilerinin Öğrenci Algı Düzeylerine Göre İncelenmesi” başlıklı bu çalışma 04.12.2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof. Dr.	Mustafa TAVUKÇUOĞLU	
2	Prof. Dr.	Muhittin OKUMUŞLAR	
3	Prof. Dr.	Mustafa DEMİRCİ	

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Sibel KANDEMİR		
	Numarası	138102081002		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri/Din Eğitimi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
	Projenin Adı	İlköğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitaplarındaki Hadis Çevirilerinin Öğrenci Algı Düzeylerine Göre İncelenmesi		

Bu projenin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, proje içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca proje yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Sibel KANDEMİR

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Sibel KANDEMİR		
	Numarası	138102081002		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri/Din Eğitimi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mustafa TAVUKÇUOĞLU		
Tezin Adı	İlköğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitaplarındaki Hadis Çevirilerinin Öğrenci Algı Düzeylerine Göre İncelenmesi			

Çalışmamızın konusunu İlköğretim 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında yer alan hadislerin öğrenci algı düzeylerine uygunluğu oluşturmaktadır. Bu çalışma ile ders kitabında yer alan hadis metinlerinin öğrenciler tarafından nasıl algılandığı tespit edilmeye çalışılmış ve bu hadislerin öğrencilerin algı düzeylerine uygunluğunun ortaya konulması amaçlanmıştır.

Nitel durum araştırma yöntemi ile yaptığımız çalışmada, yapılandırılmış doğal gözlem ile veriler toplanmış ve sistematik analize tabi tutulmuştur. Çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı, önemi, varsayım ve sınırlılıklar ile araştırma ile ilgili kavramlar ve bu alanda daha önce yapılan çalışmalar ele alınmıştır. Birinci bölümde kavramsal çerçeve, ikinci bölümde araştırmanın yöntemi ortaya konmuştur. Üçüncü bölümde araştırmada elde edilen bulgular değerlendirilmiş, sonuç bölümünde ise ulaşılan netice ve önerilere yer verilmiştir. Çalışmamızda elde ettiğimiz sonuçlar kısaca şöyledir:

1.İlköğretim 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında yer alan hadis metinlerinin geneli öğrenci algı düzeylerine uygundur.

2.Soyut kavramlar içeren hadislerin anlaşılmasında güçlükler yaşanmaktadır.

3.Okuma becerisi ile hadislerin anlaşılması arasında anlamlı bir ilişki mevcuttur.

4.İnanç öğrenme alanı ile ilgili hadislerin doğru anlaşılma oranı diğer öğrenme alanlarına oranla daha azdır.

5.Kavram bilgisine sahip olmaları öğrencilerin hadis metinlerini doğru yorumlamalarında etkilidir.

6.Örnek olay örüntüsü içinde verilen hadisler diğerlerine oranla daha kolay anlaşılacaktır.

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Sibel KANDEMİR		
	Student Number	138102081002		
	Department	Philosophy and Religious Studies/Religious Education		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Mustafa TAVUKÇUOĞLU		
Title of the Thesis/Dissertation	A Survey About Translations of the Hadiths İn 4. Class Textbooks of Primary Religion and Ethics Lesson According to Student Perception Levels			

The subject of this study is about translations of the hadiths in 4. class textbooks of primary religion and ethics lesson according to student perception levels. We have tried to determine by this work that how it is perceived by students the hadith texts in the booktexts and intended to reveal the compatibility this hadiths with the level of student perception.

Conducting with qualitative case study method in our thesis, datas were collected with a structured natural observation and subjected to systematic analysis. Our work consists of an introduction and three sections. The subject, importance and purpose of research, hypotheses and limitations, concepts that related to the research and earlier studies in this field were discussed in the introduction sect. In the first part, the conceptual framework and the second part the method of research has been demonstrated. The findings obtained in the research were evaluated in the third section, in the final part were given the achieved results and proposals. The results we obtained in our study are briefly as follows:

1. It is appropriate the hadith texts located in the 4.Class Religion and Ethics textbooks for the students level of perception in general.
2. There are difficulties in understanding the hadiths which contains transcendental concepts.
3. There are a significant relationship between reading skills with understanding of the hadith.
4. The ratio of correct understanding of the hadith which concerning the faith learning area is less than in other learning areas.
5. It is effective for students have information of concepts in the correct interpretation of hadith texts.
6. It is easier to understand the hadith given in case pattern than others.

ÖNSÖZ

Hz. Muhammed (s.a.v) hem Kur'an'ın ilk muhatabı hem de İslam'ın insanlığa en güzel örnek olarak sunduğu bir şahsiyettir. Onun sözleri ve fiilleri İslam'ın arzu ettiği hayata uzanan yolda rehberlik eden işaretlerdir. Dolayısıyla Müslümanlar için Hz. Muhammed (s.a.v)'i doğru anlamak, dinlerini doğru anlamakla eşdeğerdir. İslam'ın çağlar boyunca varlığını sürdürebilmesi için, Kur'an'ın yanı sıra hadislerin de varlığını sürdürmesine önem verilmiştir. Hz. Muhammedi sonraki nesillere doğru tanıtmak için hadislerinin toplanmasına, yazılmasına, sıhhat derecesinin araştırılmasına büyük önem verilmiştir. Bu sayede günümüzde geniş hadis külliyatı insanlara ulaştırılmıştır.

Yeni nesillerin de Hz. Muhammed'i tanınması, anlaması ve örnek alması, onun sünnetinin ve hadislerinin doğru bir şekilde öğretimi ile mümkün olacaktır. Örgün eğitimde din öğretiminin temel dersi sayılan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatı dinin iki temel kaynağı olan ayet ve hadisler çerçevesinde oluşturulmuş, ders kitapları da buna uygun olarak hazırlanmıştır. Müfredat içerisinde yer alan her konu ile ilgili hadislere yer verilmiştir. Ancak müfredata konulan bu hadislerin öğretiminden önce, hangi hadislerin kimlere ve nasıl öğretilceği sorularının cevaplandırılması gerekmektedir. Çünkü öğrencilere sunulan dini bilginin, muhatabının seviyesine uygunluğu hedeflenen amaca ulaşılması açısından büyük önem arz etmektedir.

Biz bu çalışmamızda 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında öğrencilere sunulan hadisleri bu açıdan ele aldık ve bu hadislerin onların gelişim özelliklerine uygun olup olmadığı tespit etmeye çalıştık.

Çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı, önemi, varsayım ve sınırlılıklar, araştırma ile ilgili kavramlar ve bu alanda daha önce yapılan çalışmalar ele alınmıştır. Birinci bölümde kavramsal çerçeve, ikinci bölümde araştırmanın yöntemi, üçüncü bölümde de çalışma sonunda elde edilen bulgular yer almaktadır. Sonuç bölümünde ise çalışmaya ilişkin nihai bir değerlendirme yapılmıştır.

Bu çalışmanın yürütülmesi esnasında değerli katkılarını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Mustafa TAVUKçUOğLU'na ve görüş ve önerilerinden istifade ettiğim değerli hocam Prof. Dr. Muhittin OKUMUşLAR'a ve desteklerini esirgemeyen meslektaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

Sibel KANDEMİR

Konya, 2015

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER	III
KISALTMALAR	V
TABLolar LİSTESİ	VI
GİRİŞ	1
A. ARAŞTIRMA KONUSU VE PROBLEMİ.....	1
B. ARAŞTIRMANIN AMACI	2
C. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	2
D. VARSAYIM VE SINIRLILIKLAR.....	3
E. TANIMLAR VE KONUYLA İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	4

I. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE	7
1.1. GENEL OLARAK HADİS	8
1.2. HADİSLERİN DİN EĞİTİMDEKİ YERİ	9
1.3. ALGI.....	11
1.3.1. Din Algısı	11
1.4. GELİŞİM.....	12
1.4.1.Zihinsel Gelişim.....	12
1.4.2.Dil Gelişimi.....	15
1.4.2.1. Bebeklik Dönemi Dil Gelişimi.....	15
1.4.2.2. İlk Çocukluk Dönemi Dil Gelişimi	16
1.4.2.3. Son Çocukluk Dönemi Dil Gelişimi	16
1.4.3. Dini Gelişim.....	17
1.4.3.1. Bebeklik ve Din.....	18
1.4.3.2. İlk Çocukluk ve Din	18
1.4.3.3. İkinci Çocukluk (Okul Çağı) ve Din.....	19
1.4.3.4. Ergenlik ve Din	20

II. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	23
2.1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	24
2.2. EVREN VE ÖRNEKLEM.....	25
2.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	26
2.4. VERİ ANALİZİ.....	26
2.5. SINIRLILIKLAR.....	27

III. BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI VE DEĞERLENDİRME	28
3.1. KAVRAM (KELİME) BİLGİSİ VE HADİSLERİN ANLAŞILMASI	29
3.2. TÜRKÇE OKUMA BECERİSİ VE HADİSLERİN ANLAŞILMASI	35
3.3. SOYUT KELİMELER VE HADİSLERİN ANLAŞILMASI	39
3.4. ÖRNEK OLAY VE HADİSLERİN ANLAŞILMASI	42
3.5. ÖĞRENME ALANLARINA GÖRE HADİSLERİN ANLAŞILMASI	46
3.5.1 İnanç Öğrenme Alanında Verilen Hadisler	48
3.5.2 İbadet Öğrenme Alanında Verilen Hadisler.....	51
3.5.3. Ahlak Öğrenme Alanında Verilen Hadisler	58
3.5.4. Din ve Kültür Öğrenme Alanında Verilen Hadisler	63
3.6. HADİS METNİNDE PARANTEZ İÇİ AÇIKLAMALAR VE HADİSLERİN ANLAŞILMASI.....	67
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	70
KAYNAKÇA.....	74

KISALTMALAR

a.g.e.	:	Adı geçen eser
a.g.m.	:	Adı geçen makale
AİBÜ	:	Abant İzzet Baysal Üniversitesi
AÜİFD	:	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dergisi
bkz.	:	Bakınız
c.	:	Cilt
DİA	:	Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİBY	:	Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
DKAB	:	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
md.	:	Maddesi
NEÜ	:	Necmettin Erbakan Üniversitesi
s	:	Sayfa
SBE	:	Sosyal Bilimler Enstitüsü
ss.	:	Sayfa sayısı
sy.	:	Sayı
TDV	:	Türkiye Diyanet Vakfı
Yay.	:	Yayınevi/Yayıncılık/Yayın

TABLolar LİSTESİ

Tablo.2.1. Okuma Düzeylerinin Gösterimi.....	33
Tablo.2.2.İnanç Öğrenme Alanı İçerisinde Verilen Hadisler.....	45
Tablo.2.3.İbadet Öğrenme Alanı İçerisinde Verilen Hadisler.....	49
Tablo.2. 4. Ahlak Öğrenme Alanı İçerisinde Verilen Hadisler.....	56
Tablo.2. 5. Ahlak Öğrenme Alanı İçerisinde Verilen Hadisler.....	60

GİRİŞ

A. Araştırma Konusu ve Problemi

Hayatı tanıma ve anlamlandırma, kişiliklerini oluşturma çabası içinde olan çocuklarımızın ve gençlerimizin Hz. Muhammed'i doğru bir şekilde tanımaları ve örnek almaları müslüman nesiller yetiştirmede hayati öneme sahiptir. Peygamberimizin söz ve fiillerinin bilinmesi, İslam'ı doğru anlama ve yaşama açısından zorunludur

Hadisler Hz. Peygamberin sözleri ve dinin ikinci temel kaynağı olduğundan, din eğitimi süreçlerinde kullanılması önem arz etmektedir. Ancak bu eğitim süreçlerinde Hz. Peygamberin hadislerinin bilinmesi ve ezberlenmesi önemli olmakla birlikte bu hadislerin amaçlarının da doğru bir şekilde ortaya konması, din eğitiminin öncelikli hedefi olmalıdır. Manaya erişme çabası olmadan yapılan lafzcı hadis öğretimi, önemli bir bileşeni ihmal edilmiş bir süreçtir. Hadisler üzerinde düşünülmesi, hadislerden günümüz insanına yol gösterici ilkeler çıkarılması, dini geçmişin kıskacından kurtaracak ve günümüze taşıyacaktır. Zira hadislerin bilinmesi yanında doğru anlaşılması, doğru yorumlanması dinin teorikten pratiğe dönüştürülmesini sağlayacaktır.

Günümüzde bilgi yükleme esaslı geleneksel eğitim anlayışı yerine bilgiyi yorumlayan ve yeniden yapılandırmayı hedefleyen bir anlayış benimsenmektedir.¹ Din eğitimi açısından da bu bakış açısı; öğrencilerin ayet ve hadisleri sadece ezberlemelerini değil aynı zamanda yorumlamalarını, açıklayabilmelerini, yeni bakış açıları geliştirmelerini hedefler. Bu hedefe ne ölçüde ulaşıldığını belirlemek üzere değerlendirmeler yapılmalıdır. Bizim çalışmamız da örgün eğitim içerisinde Hz. Muhammed'in sözleri ile ilk olarak 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde karşılaşan öğrencilerin, bu hadisleri nasıl algılandıklarını ölçmeye yöneliktir.

---

¹ Osman Eğri, "Eğitimin Genel Amaçları Açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri", *AÜİFD*, c. XLIV, sy.1, ss. 271-291, Ankara, 2003, s. 277.

B. Araştırmanın Amacı

Çalışmamızın amacı; 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında yer alan hadislerin öğrencilerin başta zihinsel ve dil gelişimi olmak üzere gelişim düzeylerine uygunluk derecesini tespit etmektir. Hadis metinlerinden kaynaklanan yanlış yorumlanma sebeplerini tespit etmektir. Elde edeceğimiz tespitlerle ders kitabı yazarlara ve din eğitimi sürecini yürüten öğretmenlere ışık tutacak bilgilere ulaşmaktır.

C. Araştırmanın Önemi

Bireyin doğuştan getirdiği inanma ihtiyacının sağlıklı bir şekilde karşılanması hem birey hem de toplum hayatı için önemlidir. Bu amaçla din eğitiminin belli kriterler etrafında planlanması ve yürütülmesi gerekmektedir. Bu kriterlerin başında da yapılacak din eğitiminin bireyin gelişim özelliklerine uygun planlanması ve yürütülmesi gelmektedir. Çünkü birey ancak kendi bilişsel, duyuşsal, ahlâki ve kişilik gelişimine uygun olarak yapılan bir din eğitiminden fayda görebilecektir. Aksi halde bireydeki dine olan ilgi azalacak, körelecek ve belki de sapabilecektir.

Ülkemizde din eğitimi hem örgün hem de yaygın şekilde verilmektedir. Örgün eğitim içerisinde verilen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi bireyin bu inanma (bağlanma) ihtiyacını, toplumsal özellikleri de dikkate alarak karşılanması amacıyla okullarımızın ders programlarında yer almaktadır.

Örgün din eğitiminin temelini Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri oluşturmaktadır. Bu derslerde din öğretimi Kur'an ayetleri ve hadisler ekseninde yapılmaya çalışılmaktadır. Hazırlanan ders kitaplarında da her konu ayet ve hadis çerçevesinde anlatılmaya çalışılmaktadır. Ancak ders kitaplarındaki hadislerin öğrencilerin gelişim düzeylerine uygun olup olmadığı ile ilgili bir çalışma bulunmamaktadır. Öğrencilerin hadisleri okumaları ve ezberlemeleri önemli olmakla birlikte, daha önemli olan diğer bir husus ise hadisleri doğru bir şekilde algılamalarıdır. Yaptığımız bu çalışma ile hadis çevirilerinin doğru anlaşılıp anlaşılmadığını ortaya koymakla kalmayıp, aynı zamanda anlaşılmasını kolaylaştıran

etkenler veya anlaşılmasını engelleyen sebepler irdelenerek bu alanda yapılacak çalışmalara katkı sunulmaya gayret edilmiştir.

D. Varsayım, Hipotez ve Sınırlılıklar

Bu çalışmada, tüm öğrencilerin normal zekâ düzeyine sahip oldukları, benzer sosyal çevrede yaşadıkları, ülkemizin ortalama öğrenci profilini yansıttıkları varsayılmıştır. Araştırma boyunca kendi düşüncelerini çekinmeden açıkladıkları ve her öğrenciye düşüncelerini ifade etmesi için eşit fırsatlar verildiği varsayımı ile hareket edilmiştir. Ayrıca ders öğretmeni(araştırmacı)nin, araştırmanın seyrini etkileyecek bir müdahalede bulunmadığı varsayılmıştır.

Çalışmamızın hipotezleri şöyledir:

1. Soyut kavramlar içeren hadis metinleri öğrencilerin dil, zihin gelişimlerine uygun düşmemekte ve bu tarz hadisler doğru anlamamaktadır.
2. Hadisler içerisinde geçen ve hadislerin manasının anlaşılmasında önemli bir fonksiyona sahip kavramların bilinmemesi yahut yanlış bilinmesi hadislerin yanlış yorumlanmasına sebep olmaktadır.
3. Örnek olay kurgusu şeklinde sunulan hadisler, hadislerin hangi olaya ilişkin ve hangi bağlamda söylendiği bilgilerini verdiği için daha kolay anlaşılmalıdır.
4. Örnek olay kurgusu içinde verilen hadisler öğrencilerin derse olan ilgilerini artırmaktadır.
5. İki ya da üç kelimedenden oluşan veciz hadislerin yorumlanmasında zorluklar yaşanmaktadır.
6. İnanç öğrenme alanına ilişkin olarak verilen hadisler diğer öğrenme alanlarına göre öğrencilerce doğru algılanması diğer öğrenme alanlarına göre daha güç olan hadislerdir.
7. Öğrencilerin okuma becerileri ile hadisleri doğru yorumlamaları arasında doğru orantı olduğu düşünülmektedir.

Çalışmamız, 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında yer alan hadis çevirilerinin öğrenci algı düzeylerine göre incelenmesi ile sınırlıdır. Çalışmada ele alınan hadisler MEB tarafından Yıldırım Yayınlarına hazırlatılan 4. Sınıf DKAB ders kitaplarında yer alan hadislerdir.² Benzer ifadelerle sahip hadislerden yalnız biri tercih edilmiştir.

E. Tanımlar ve Konuyla İlgili Araştırmalar

Gelişim: Bireyin birçok alana dönük olarak düzenli, uyumlu ve sürekli ilerlemesidir. Gelişim evreleri hiyerarşi, bütünleşme ve yapısal bağıntı içeren değişimlerdir.³ Gelişim alanında yapılan incelemeler genel olarak dört gelişim alanından bahseder. Bunlar fiziksel, zihinsel, psiko-sosyal, ahlak gelişimidir.⁴

Dil Gelişimi: Çocukların tek sözcüklerini söylemelerinden tam bir cümle kurmalarına kadar geçen dönemdir.⁵

Din Dili: Din kendine özgü yanları olan toplumsal bir olgudur. Dil de bu olgunun ifade aracıdır. Dolayısıyla din dili kendi kavram ve sembolleri olan özgün bir dildir.⁶

Hadis: Sözlükte yeni, haber, haber vermek, nakletmek manalarına gelen hadis umumiyetle Hz. Muhammed'in sözlerine delalet eden bir kavramdır.⁷

Bu alanda yapılan çalışmalara baktığımızda konuyla doğrudan ilgili bir tez çalışması bulunmamaktadır. Ancak konuyla ilgili olarak Sümeyra BİLECİK'in "*Hz. Muhammed'in Hayatı 5. Sınıf Öğretim Materyali "Temizlik" ünitesindeki Hadis Çevirilerinin Öğrenci Algı Düzeyine Uygunluğunun İncelenmesi*" başlıklı makalesi bulunmaktadır.⁸ Bu çalışmada dinî duygu ve din dili hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Dini duygu ve din dili çerçevesinde kuramsal bir temel oluşturulmaya

² Recai Doğan, *İlköğretim DKAB Ders Kitabı*, Yıldırım Yay., Ankara, 2014.

³ Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, 24. Bs., Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 27.

⁴ Hasan Bacanlı, *Gelişim ve Öğrenme*, 6. Bs., Nobel Yay., Ankara, 2003, s. 44.

⁵ Mary J. Gander, Harry W. Gardiner, *Çocuk Ve Ergen Gelişimi*, 4. Bs., İmge Kitabevi, Ankara, 2001, ss. 190-193.

⁶ Erol Erkan, "Hakikatin İnşa Aracı Olarak Din Dili, *The Journal of Academic Social Science Studies*, sy. 26, ss. 167-179, 2014, ss. 169- 170.

⁷ Talat Koçyiğit, *Hadis Usulü*, 1. Bs., TDV Yay., Ankara, 1997, ss. 10-11.

⁸ Sümeyra Bilecik, "Hz. Muhammed'in Hayatı 5. Sınıf Öğretim Materyali "Temizlik" Ünitesindeki Hadis Çevirilerinin Öğrenci Algı Düzeyine Uygunluğunun İncelenmesi", *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, yıl:13, sy. 2, Konya, 2013, ss. 45-62.

çalışılmıştır. Daha sonra Hz. Muhammed'in Hayatı 2. Ünite içerisinde “Düşünelim, Tartışalım, Ne dersiniz” gibi etkinliklerle vurgulanmış hadis çevirilerinin çocukların algı düzeyine uygunluğu eylem araştırması modeli ile çalışılmıştır. Çalışmanın bulgular ve yorumu bölümünde hadislere ilişkin yorumlar betimsel bir biçimde analiz edilmiştir. Sonuç bölümünde ise araştırmaya konu edilen yedi hadisi şeriften yalnızca bir tanesinin soyut anlam içermesi dolayısıyla anlaşamadığı ifade edilmiştir. Ayrıca ünite sonundaki ölçme değerlendirme çalışması da yapıldığında öğrencilerin başarılı bir sonuç çıkardıkları görüldüğü için ayet ve hadis ile öğretim tekniğinin algı düzeylerine uygun olması koşuluyla başarı ile uygulanacağı savunulmuştur.

Ayetlerin algılanmasına yönelik olarak Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde Sümeyra Bilecik tarafından **“Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. ve 5. Sınıf Ders Kitaplarındaki Ayet Çevirilerinin Öğrenci Algı Düzeylerine Uygunluğu Üzerine Bir İnceleme”** başlıklı yüksek lisans tezi bulunmaktadır. 2012 yılında yapılan bu çalışmada 4. ve 5. Sınıf DKAB ders kitaplarındaki ayet çevirilerinin öğrenciler tarafından nasıl anlaşıldığı incelenmiştir. Çalışmada somut işlemler döneminde bulunan öğrencilerin soyut kelimelerin kullanıldığı ayet çevirilerini anlamakta güçlük çektikleri ifade edilerek, bu çevirilerin öğrencilerin bilişsel ve dil gelişimi dikkate alınarak yapılmasının uygun olacağı ifade edilmiştir.

Başka bir çalışma ise Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalında Ahmet Yılmaz tarafından 2007 yılında yüksek lisans tezi olarak hazırlanan **“Çocuklara Meal ve Tefsir Hazırlamanın Gerekliliği ve Örnek Olarak Lokman Suresinin Meal ve Tefsiri”** başlıklı çalışmadır.

Bu çalışmada genel olarak çocuk kavramı, çocuk gelişimi, çocuğun eğitimi ve çocuk kitapları üzerinde durulduktan sonra yetişkin bireylerden farklı olmaları sebebiyle onlara özel meal çalışmalarının yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Çocuklara hazırlanacak meallerde çocuğun gelişim özellikleri ve psikolojik durumlarının bilinmesinin, Türkçenin anlatım zenginliklerinden yararlanılmasının, çocuk edebiyatı alanında yetkin olunmasının ve görsel malzemelerle

zenginleştirilerek hazırlanmasının önemine dikkat çekilmiştir. Ayrıca çalışmada bütün bir meal çalışması yerine çocukların gelişim özelliklerine uygun ayetlerin seçilerek meal çalışmalarının yapılmasının daha faydalı olacağı görüşü bildirilmiştir.

Bu alanda yapılan bir başka çalışma ise Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri alanında Derya Güner tarafından 201 yılında yüksek lisans tezi olarak yapılan ***“İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak bilgisi Ders Kitaplarında Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetlerin Din Öğretimi Açısından İncelenmesi”*** başlıklı çalışmadır.

Bu çalışmada ahlak öğrenme alanında kullanılan ayet çevirileri öğrencilerin bilişsel, dil, kavram ve ahlaki gelişimlerine uygunluğu açısından incelenmiştir. Ayrıca ayetlerin eğitim öğretim açısından uygunluğu da sorgulanmıştır. Çalışmada ayet çevirilerinin genel olarak öğrencilerin zihinsel ve ahlaki gelişimlerine uygun olmakla birlikte, ayetlerde öğrencilerin anlamakta zorlandıkları pek çok kavram olduğu ifade edilmektedir. Ayetlerde öğrenciler için anlaşılması zor olabilecek kavramların sadeleştirilmesi gerektiği ifade edilen çalışmada ayetlerin kazanım ve becerileri gerçekleşmesine hizmet edecek düzeyde olduğu belirtilmektedir.

I. BÖLÜM
KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Genel Olarak Hadis

Hadis; etimolojik olarak sahip olduğu anlama İslamiyet ile birlikte yeni anlamlar eklenen bir kavramdır. Etimolojik olarak “haber, söz ve kıssa” anlamlarına gelmektedir. İslam dininin gelişi ile birlikte daha özel bir anlamda kullanılmaya başlanmıştır. Hz. Muhammed’in sözlerine, fiillerine ve takrirlerine hadis denilerek bu kavram Hz. Muhammed’le özdeşleşmiştir.⁹

Hadisler İslam peygamberinin söz, fiil ve takrirleri olduğu için Müslümanlar için her devirde önemli olmuştur. Çünkü Hz. Muhammed insanlara Kur’an’ı açıklamış, özellikle anlaşılması zor ayetleri tefsir ederek, ayetlerin doğru bir şekilde anlaşılmasını sağlamıştır. Ayrıca Kur’an’da ifade edilmeyen ibadetlerin yapılışı ile ilgili detayları da Müslümanlar İslam peygamberinin söz ve uygulamalarında bulmuştur. Kur’an’da otuzdan fazla ayette Hz. Muhammed’e itaatın emredilmesi de hadislere verilen önemi arttıran bir faktör olarak görülmelidir.¹⁰

İslam dünyası için bu kadar ehemmiyet arz eden hadislerin toplanmasında ve yazılmasında büyük bir gayret sarf edilmiştir. Özellikle râvilerin güvenilirliği büyük bir titizlikle incelenmiştir. Ancak hadislerin sıhhat ve sübut problemine büyük mesai harcayan hadis alimlerinin hadislerin doğru bir şekilde anlaşılıp yorumlanması ile ilgili bir metodoloji geliştirdiklerini söylemek mümkün değildir.¹¹

Hadislerin anlaşılması yönünde ortak bir metodoloji geliştirilmeden yazılan hadis şerhlerinde hadislerin anlaşılmasında farklı yorum biçimleri kullanılmıştır. Hadis şerhleri incelendiğinde yapılan yorumlar ortak özelliklerine göre belli bir sınıflamaya tabi tutulabilmektedir. Bunlar, zâhirî, işârî, lügavî ve bâtınî yorum biçimleridir.¹²

⁹ M. Yaşar Kandemir, “Hadis” md. *DİA*, c. XV, ss. 27-64, 1997, s. 27.

¹⁰ Kandemir, “Hadis” md. , s. 28.

¹¹ Mehmet Görmez, “Sünnet Ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu ve Yeni Bir Metodoloji İçin atılması Gereken Adımlar”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, c. X, sy. 1-2-3, ss. 31-41, 1997, s. 31.

¹² Fikret Karapınar, “Hadis Şerhlerinde Kullanılan Yorumlama Biçimleri”, *Marife*, yıl:9, sy. 1, Konya, 2009, ss. 57-98.

Zâhirî yorum hadislerin zahirî delaletleri ile dini hüküm belirlemektir. Daha çok fıkhi hüküm çıkarmada kullanılan bu yorum biçiminde hadislerin lafızları ve dil kuralları öncelikli olarak görülmekte ve mânâya bunlardan sonra ulaşılmaya çalışılmaktadır.¹³

İşârî yorum biçimi ise hadisleri zahiri mananın dışında yorumlamaktır. Ancak yapılacak yorumun hadisin zahirine ve Arap dil kurallarına uygunluğu aranır.¹⁴

Lügavî yorum daha çok dil kuralları esas alınarak yapılan yorum biçimidir. Lügavi yorumda hadis metinlerindeki manadan çok gramer ve belagat alanları öncelenmiştir.¹⁵

Bâtinî yorum ise daha çok mutasavvıfların yapmış oldukları ahlak ve varlık anlayışları çerçevesinde yapılan yorumlama biçimidir. Hadisleri bu şekilde yorumlamanın; bir kuralı olmaması, sübjektif olması ve kontrol edilmesinin mümkün olmaması sebebiyle güvenilir bir yöntem olarak görülmemiştir. Ancak bu olumsuz yönleri yanında hadislerdeki manevi, ruhi ve terbiyevi yönlerin ortaya çıkarılmasına katkı sağlaması mümkündür. Yine de bu yorumlama biçiminde başta dil ve dinin zahiri kurallarına riayet etmek ve aşırı felsefi ve ilgisiz yorumlamalardan kaçınmak gerekir.¹⁶

1.2. Hadislerin Din Eğitimdeki Yeri

Hz. Muhammed peygamberi olduğu İslam dinin ilk öğretmenidir. Bu durum hem Kur'an'da hem Hz. Peygamberin hadislerinde ifade edilmektedir.¹⁷ Allah birçok ayette müminlere peygamberi örnek almalarını ve ona itaat etmelerini emretmektedir.¹⁸ Peygamberin bu şekilde Allah tarafından örnek gösterilmesi elbette

¹³ Karapınar, a.g.m., ss. 64-65.

¹⁴ Karapınar, a.g.m., ss. 60-64.

¹⁵ Karapınar, a.g.m., ss. 65-66.

¹⁶ Ömer Özpinar, *Hz. Peygamberi ve Hadisleri Anlamak (Fıkh'ul Hadis İlmi)*, 2. Bs., Ensar Yay., İstanbul, 2012, s. 236.

¹⁷ "Kitap ve hikmeti öğreten bir Peygamber göndermekle Allah Mü'minlere büyük bir lütufta bulunmuştur." (Âl-i İmrân/164)

"Ben bir muallim olarak gönderildim." (İbn Mâce, *Sünen*, thk. Muhammed Nâsiruddîn el-Bâni, Mektebu'l-Me'ârifî li'n-Neşr ve't-Tevzi', Riyad, ts., "Mukaddime", 17, Hadis No: 229, s. 57)

¹⁸ Haşr/7, Âl-i İmrân/31, Nisa/59.

onun sözlerinin, fiillerinin pratik hayatta bir izdüşümü olacaktır. ¹⁹ O halde Hz. Muhammed'in sözlerinin İslam dininin daha iyi anlaşılmasına katkısı göz önüne alındığında din eğitiminde hadislerin kullanımının önemi ortaya çıkmaktadır.

Ülkemiz din eğitiminde mezhepler üstü bir din eğitimi hedeflenmiştir.²⁰ Buna göre bu dinin asli kaynakları olan Kur'an ve hadis temelli bir din eğitimi yapılması gerekir. Müslümanları İslam dininin ilkelerine göre eğiten ve kendisinin bir öğretmen olduğunu ifade eden Hz. Muhammed'in hadisinin eğitsel açısından değerlendirilmesi gerekir. Hadislerin eğitsel olarak yorumlanmasında temel felsefe Peygamberimizin ele alınan sözüyle neyi değiştirmek ve nasıl bir davranış oluşturmak istediğini anlamaya çalışmaktır.²¹ Hadislerin eğitsel yorumunda dikkat edilmesi gereken önemli bir husus ise hadislerde geçen o dönemin özel şartları ile ilgili hususların dikkate alınmasıdır. Zira hadiste amaçlanan ile o amacın gerçekleşmesine yönelik uygulamalar birbirinden farklıdır. Değişen uygulamalar dikkate alınmalıdır. ²² Örneğin dişleri temizlemek hadisin amacı iken, misvakla temizlemek o döneme ait bir uygulamadır. Günümüzde diş temizliğinde kullanılan araç ve gereçler değişmiştir.

Hadislerin eğitsel yorumunda en doğru tespiti yapabilmek için belli ilkeler çerçevesinde hareket etmek gerekir. Hadisin sahih olduğunun tespiti, yorumlanacak hadisin tüm farklı rivayetlerin incelenerek ortak kavramların belirlenmesi, hadisleri insan fitratına uygun değerlendirmek ve çok yönlü bakış açısı ile ele almak, bu ilkelerden bazılarıdır.²³

Hadislerin eğitsel açıdan yorumlanması ile ilgili usule yönelik ilkelerin belirlenmesi yanında öğrencilerin hadisleri nasıl anlamaya yatkın olduklarının, zihinsel, ahlaki ve dil gelişimleri açısından hangi hadisleri nasıl algıladıklarının ortaya konması gerekmektedir. Bu çalışma da hadisleri eğitsel olarak yorumlama

¹⁹ Mustafa Ertürk, "Çocuğun Dini Eğitiminde Kullanılan Bir Hadis ve Tahlili", *Marife*, sy. 2, 2002, ss. 53-79.

²⁰ MEB Din Eğitimi Genel Müdürlüğü, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4,5,6,7,ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*, Ankara, 2010, s. 2.

²¹ Muhiddin Okumuşlar, "Hadislerin Anlaşılmasında Eğitsel Yorumun Önemi", *Hadis Tetkikleri Dergisi*, c. V, sy. 2, ss.124-134, 2007, s. 125.

²² Okumuşlar, *a.g.m.*, s. 130.

²³ Ümit Akkaya, "Hz. Peygamberin (s.a.v) Kadınların Sosyal Hayattaki Konumu ve Ahlaki Eğitimi İle İlgili Hadislerinin Eğitsel Açıdan Değerlendirilmesi" Yüksek Lisans Tezi, *Hitit Üniversitesi SBE*, Çorum, 2012, s. 84.

öncesinde öğrencilerin hadisleri nasıl algıladıkları ve doğru algılamaları için nelere dikkat etmek gerektiği hususlarında veriler elde etmeye yönelik olarak yapılmıştır.

1.3. Algı

Algı, duyu organları tarafından beyne iletilen duyuların geçmiş öğrenmelerin, toplumsal ve kültürel etkenlerin ve kişisel beklentilerin ve diğer duyuların da hesaba katılarak anlamlandırılmasıdır.²⁴

Algılama bireyden, algılanan olgu ya da nesneden yahut çevreden bağımsız değildir. Algılarımız daha önceki deneyimlerimizin, beklentilerimizin etkisi altında gerçekleşir. Nesnenin ya da olgunun yer aldığı sosyal durum veya içinde yer aldığı bağlam da algılarımızı yönlendirir. İçinde yetiştirildiğimiz kültür algılarımızı yönlendiren diğer bir husustur. Algılanacak nesne yahut olgu ne kadar karmaşık ve çok yönlüyse algılarımız da o denli çok etki altında gerçekleşmektedir.²⁵

1.3.1. Din Algısı

Kişinin dinin kavram ve değerlerinin tümüne yönelik algısıdır. Din algısı kendi içerisinde birçok algıyı barındıran (Tanrı algısı, peygamber algısı, ibadet algısı v.b.) oldukça kapsamlı bir kavramdır.²⁶ Dini metinlerin doğru anlaşılması için öncelikle doğru bir din algısı geliştirmek gereklidir. Çünkü parçayı bütüne nispetle anlama yolu, bütünü parçaya nispetle anlamaya oranla daha doğru bir yoldur.

Algının tanımından hareketle söyleyebiliriz ki kişinin din algısı, zihinsel durumu ve duyularının yanı sıra içinde yaşadığı toplumdan edindiği sosyo-kültürel duygu ve tecrübelerin de etkisinde kalmaktadır. Bu sebeptendir ki evrensel dinler farklı toplumlarda farklı yorumlanabilmiştir. Dini algının oluşmasında ve zaman içerisinde gösterdiği değişimde sosyal olayların çok önemli etkileri vardır. İslam dininin algılanması da sosyolojik ve kişisel etkenlerden bağımsız değildir.

²⁴ Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı Psikolojinin Temel Kavramları*, 14.Bs., Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005, ss. 118-119.

²⁵ Cüceloğlu, *a.g.e.*, ss. 132-135.

²⁶ Mualla Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, 2. Bs., TDV Yay., Ankara, 1991, ss. 70-76.

1.4. Gelişim

Gelişim; büyüme, olgunlaşma ve hazır bulunuşluk kavramlarını içeren geniş bir kavramdır. Büyüme; vücudun boy ve ağırlık yönünden artışını ifade ederken, olgunlaşma; organizmanın bir işi yapabilecek seviyeye ulaşmasıdır. Hazır bulunuşluk ise olgunlaşmayla birlikte bir konunun öğrenilmesi (öğretilmesi) için konunun dayanacağı ön yaşantıları da içine alır.²⁷

“Gelişimi anlamamıza yarayacak bazı kurallar vardır. Bu kuralları şöyle sıralayabiliriz.

1. Gelişim hem kalıtım hem de çevreden etkilenen bir süreçtir.
2. Gelişim organizmanın farklı yönleri için farklı hızlarda ilerler.
3. Gelişimin hızlı olduğu dönemlerde (ilk yaşlar) çevre(eğitim)nin etkisi büyüktür.
4. Gelişim düzenli bir sırayı talep eder.
5. Gelişim bölümler halinde betimlenebilir.
6. Gelişimde bir dönemde gerçekleştirilemeyen davranışlar sonraki dönemlerde telafi edilemez.
7. Gelişimde kişisel hız sabittir.
8. Gelişimde bireysel farklılıklar mevcuttur.”²⁸

Gelişimi fiziksel, psiko-motor, zihinsel, duygusal, cinsel, sosyal, törel, kişilik gelişimi gibi farklı alanlara ayırarak inceleyebiliriz.²⁹ Biz burada bütün gelişim alanlarını değil araştırma konumuzla doğrudan ilgili olduğunu düşündüğümüz zihinsel gelişim, dil gelişimi ve dini gelişimi ele alacağız.

1.4.1.Zihinsel Gelişim

“Zihinsel gelişim deyimi insanın zihinsel faaliyetlerini anlatan genel bir ifadedir. Ancak zihinsel gelişimi daha iyi anlamak için zihnin görevlerine göre bazı alanlara ayırarak incelemek faydalı olacaktır.

²⁷ İbrahim Ethem Başaran, *Gelişim Psikolojisi*, 2.Bs., Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1971, ss. 17-19.

²⁸ Hasan Bacanlı, *Gelişim ve Öğrenme*, 8. Bs., Nobel Yay., Ankara, 2004, s. 42.

²⁹ Başaran, *a.g.e.*, ss. 31-204.

1. Dil Gelişimi: Kelimelerin, sayıların, sembollerin kazanılmasının, saklanmasının ve dilin kurallarına uygun olarak kullanılmasının gelişmesi.

2. Algısal Gelişim: İnsana çevresinden gelen etkilerin, çevrede bulunan varlıkların, çevre olaylarının anlaşılmasının ve anlamlaştırılmasının gelişmesi.

3. Kavramların Gelişimi: Varlıkların ve olayların benzer yönlerini birleştirerek kavramlara ulaşılmasının gelişmesi. Dini kavramların gelişmesi aile, sosyal çevre ve okul aracılığıyla gelişir.

4. Problem Çözmenin Gelişimi: Karşılaşılan problemlere, geçmiş yaşantılara ve edinilecek yaşantılara dayanarak, çözüm yollarının bulunmasının gelişmesi.

5. Yaratıcılığın Gelişmesi: Kazanılan kavramlara dayanılarak, yeni düşüncelerin, bulguların ve eserlerin ortaya çıkarılması becerisinin gelişmesidir.”³⁰

“Zihinsel gelişim denince ilk akla gelen İsviçreli Psikolog Jean Piaget’dir. Jean Piaget, zihinsel gelişimi dört devreye ayırmaktadır:

1. Sensori (Duyusal) Motor Dönem: Doğum ile 2 yaş arasındaki dönemi kapsayan bu dönemde bebek duyararak, hissederek, yaparak dünyayı öğrenir. Duyusal dönemin sonlarına doğru raslantısal olarak öğrenilen hareketler bir uyarıcıya bağlı olarak yinelebilir.

2. İşlem Öncesi Dönem: Bu evre yaklaşık olarak 2-7 yaş aralığını ifade eder. Piaget 2-3 yaşlarındaki çocukların ortak özelliklerine göre örneğin renklerine göre objeleri gruplayabildiklerini belirtir. Ancak henüz kavramsal sınıflama gelişmemiştir. Bu dönemde çocuklar benmerkezci (egocentric) olurlar. 3-4 yaş çocukları dış dünyayı zihinlerinde semboller halinde tasarlayabilseler de bu tasarımlar benmerkezci tasarımlardır. Henüz mantıksal düşünme tam olarak gelişmemiştir.

Bu dönem çocuklarında nesnenin görünümü etkilidir. Nesnenin korunum ilkesi yeterince gelişmemiştir. 2-7 yaş çocukları çoğunlukla şekil değişmesi ile maddenin ve ağırlığının değiştiğini kabul ederler. Bu da onların görünümünden etkilendiklerini ispat eder. İki eş su bardağındaki suyun birinin daha ince bardağa aktarılması ile su seviyesi daha yüksekte olduğu için ince bardaktaki su miktarının

---

³⁰ Başaran, *a.g.e.*, s. 76.

daha çok olduğunu söyleyebilmektedir. Bu da tersine çevirme işlemi için gerekli zihinsel yeteneğin henüz gelişmediğini göstermektedir.

Bu evrede çocukların çoğu, ayrıntılara dikkat etmeden algılar ve ilişkisiz nesne ve kavramları bir araya getirebilir. Düşünme hala operasyonel değildir. Benmerkezciliğin etkisiyle doğa olaylarını insanların kontrol ettiğini düşünürler.”³¹

3. Somut İşlemler Dönemi (7-11 yaş): Bu dönemin sonunda maddenin korunumu ilkesi gerçekleşir. Şekilleri değişse de maddenin ve ağırlığının aynı olduğu öğrenilir. Artık bu dönemde biçimsel farklar dikkat dağıtıcılığını kaybetmiş görünmektedir.³²

Bu dönem çocuklarında gruplandırma gelişmiştir. Sınıflama, sıralama, serileme, değişmezlik, sayı ve mekân kavramları oluşur. Bir şeyi başka şeyin yerine koyma becerisi gelişmiştir. Bir toplama işleminde aynı sonucu veren farklı toplama işlemleri yazabilirler.³³

4. Soyut İşlemler Dönemi (11 yaş sonrası): Bu döneme ulaşan birey tümevarım ve tümdengelim yöntemleriyle düşünebilmektedir. Görünen gerçeğin arkasını bulmaya çalışır, görünüşe sapanmak istemez. Olayları ve bilgileri zihninde ilişkiler kurarak anlamlandırır. Bu döneme geçiş üzerinde nöro- fizyolojik yapının değişmesi kadar toplumsal kültürel ortam da söz sahibidir.³⁴

Araştırma örneklemimizi oluşturan öğrencilerimiz; Piaget'nin yapmış olduğu zihinsel gelişim sınıflandırmasına göre somut işlemler döneminin özelliklerini yansıtmaktadır. Dolayısıyla soyut kavramları anlamakta güçlükler yaşamaları doğal karşılanmalıdır. Benzer şekilde atasözleri ve deyimler gibi ifadeleri, mecaz içeren sözleri anlamakta ve yorumlamakta zorlanmaları beklenebilir. Bu dönemde problemlere kişisel çözüm aramaktan çok başkalarından gördükleri çözüm yollarını taklit ettikleri görülebilir. Bu özelliklerinden dolayı bazı hadislerde yer alan soyut ve uzak hedef ve manaları anlamakta ve değerlendirmekte zorlanmaları beklenmektedir.

³¹ Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, 7.Bs., İstanbul, ss. 88-92.

³² Cavit Binbaşıoğlu, *Gelişim Psikolojisi*, Binbaşıoğlu Yay., Ankara, 1975, ss. 105-106.

³³ Yavuzer, *a.g.e.*, ss. 115-117.

³⁴ Binbaşıoğlu, *a.g.e.*, s. 107.

1.4.2.Dil Gelişimi

“Dil, insanların birbirlerine bilgi, düşünce ve eğilimlerini aktarabilmelerinin yanı sıra, fikirlerini düzenleyebilmelerine ve duygularını ifade edebilmelerine olanak hazırlar.”³⁵ Kültür değerleri ve bilgilerimizi dil vasıtasıyla yeni kuşaklara aktarabiliriz. Dini değerlerin aktarılmasında da dil gelişim dönemlerini bilmek ve değer aktarımını buna göre yapmak dinin doğru anlaşılması açısından büyük bir öneme sahiptir.

Dil gelişimi açısından başlangıçta kız ve erkek çocuklar arasında fark olmasa bile ilerleyen yıllarda kızların erkeklerden genel olarak biraz daha ilerde olduğu anlaşılmıştır. Sözel zeka testlerinde bu durum sınınmıştır.³⁶ Ayrıca araştırmamıza katılan kız öğrencilerin erkek öğrencilere nispetle hadisleri yorumlamaya daha istekli ve daha başarılı oldukları gözlenmiştir. Erkek öğrencilerin daha kısa cümleler kurduğu ve yaptıkları yorumlarda isabet ettirmede daha başarısız oldukları tespit edilmiştir.

1.4.2.1. Bebeklik Dönemi Dil Gelişimi

“Bebekler daha birkaç haftalık olmalarından itibaren sesleri algılamaya ve tepki vermeye başlarlar. Bebeklerin ilk iletişim biçimleri ağlama şeklinde gerçekleşir. Açlık, gürültü, uykusuzluk gibi çeşitli sebeplerle ağlayan bebeklerin zamanla ağlamaları arasında ritim ve ton açısından farklılaşmalar görülür. Ağlama ile birlikte bebekler ilk aylarda basit ses çıkarırlar. Cıvılda denilen bu sesler ikinci ayın sonundan itibaren gözlenebilir.

Bebeklerde beş ve altıncı aylarda heceleme yani tek heceli anlamsız sözcükler dönemi gözlenir. Yedinci ve sekizinci aylarda bebekler aynı heceleri peş peşe sıralayarak anlamlı sözcük denemeleri yaparlar. Dil öncesi aşama birinci yıl boyunca sürmektedir.”³⁷

---

³⁵ Yavuzer, *a.g.e.*, s. 46.

³⁶ Binbaşoğlu, *a.g.e.*, s. 139.

³⁷ Yavuzer, *a.g.e.*, ss. 70-71.

1.4.2.2. İlk Çocukluk Dönemi Dil Gelişimi

2-6 yaş aralığında çocuklar başkalarını anlayabilmek, kelimeleri telaffuz edebilmek, sözcük dağarcığı inşa etmek ve sözcükleri cümle içerisine yerleştirebilmek becerilerini büyük oranda edinirler.³⁸

4-6 yaş aralığında dil hızla gelişir ve her yıl ortalama 500-600 sözcük öğrenilir. 4 yaşındaki bir çocuğun dil gelişimine engel olacak kekemelik, dil bozuklukları gibi her hangi bir şey yaşanmamış olması halinde söylediklerinin %100'ü anlaşılabilir.³⁹

1.4.2.3. Son Çocukluk Dönemi Dil Gelişimi

Bu dönemde okuma yazma becerisinin de edinilmesinin yardımıyla çocuklarda sözcük dağarcığı ilk çocukluk dönemine göre oldukça artmaktadır. Zihinsel gelişime de paralel olarak sözcükleri bir yetişkin düzeyinde kullanabilmektedirler. Bir sözcüğü farklı boyutları ile tasnif edebilmekte ve değişik şekillerde kullanabilmektedirler.⁴⁰

Dil gelişimine etki eden sağlık, zekâ, sosyo-ekonomik koşullar, cinsiyet, aile ilişkileri, konuşmaya teşvik⁴¹ gibi faktörler sınıf içerisinde öğrenciler arasında dili kullanma becerilerinin farklılığını anlamamıza yardımcı olmaktadır. Dil gelişimindeki farklılıklar okuduğunu anlama becerisinde de doğrudan etkili olmaktadır. Okuduğu sözcüğün anlamını bilen ve daha önce kullanmış öğrenciler ile okuyarak sözcüğü telaffuz edebilmesine rağmen anlamını bilmeyen öğrenciler arasında anlama ve yorumlama farklılıkları hemen göze çarpmaktadır.

Araştırmamızın örnekleme olan öğrencileri dil gelişimi açısından gözlemlediğimizde kelime dağarcıklarının oldukça az olduğu, konuşmalarında kullanmalarına rağmen bazı sözcüklerin anlamınlarını bilmedikleri belirlenmiştir. Sınıf içerisinde yaptıkları konuşmalarda aile içi iletişimin güçlü olduğunu gösteren anılarını paylaşan öğrencilerin okuduğunu anlama ve kendini ifade etme açısından

³⁸ Yavuzer, *a.g.e.*, s. 93.

³⁹ Binbaşoğlu, *a.g.e.*, s. 143.

⁴⁰ Yavuzer, *a.g.e.*, ss. 117-118.

⁴¹ Yavuzer, *a.g.e.*, ss. 95-96.

daha başarılı olduğu gözlenmiştir. Cinsiyetler arasındaki fark da kız öğrencilerin lehine olarak oldukça barizdir. Erkek öğrenciler dil gelişimleri açısından kız öğrencilerin oldukça gerisinden gelmektedir. Cümle kurmakta, duygu ve düşüncelerini ifade etmekte zorlanmaktadırlar. Hadislere ilişkin yapılan yorumlara baktığımızda kız öğrencilerin daha anlamlı cümleler kurdukları gözlenmektedir.

1.4.3. Dini Gelişim

Dini gelişim teorilerinin çoğu Piaget'nin bilişsel gelişim evreleri dikkate alınarak ortaya konmuştur. Bilişsel gelişimi esas alan dini gelişim teorileri arasında Fowler, Elkind ve Goldman'ın teorileri sayılabilir. Bu teorilerin ortak yönü dini düşüncenin zamanla gelişmesi üzerinde durmalarıdır. Çocukluktan ergenliğe doğru zihinsel gelişmeye paralel olarak dini düşüncenin de geliştiği ifade edilir.⁴²

Goldman'ın Piagetci dini gelişim formülasyonuna göre dini gelişim aşamaları şöyledir. 1. Sezgisel evre (7-8 yaşlara kadar), 2. Somut evre (7/8-11/12 yaş aralığı), 3. Soyut dini düşünme evresi(11/12 yaş). Piaget gibi Goldman da her bireyin soyut evreye ulaşamadığını, bazılarının somut evrede kaldığını ifade etmiştir.⁴³

Dini gelişim duygu, kavram, ritüel, bilgi, ilgi gibi birçok alanı içine alan bir kavramdır. Dini gelişimin ilk ortaya çıkışı duygu boyutunda gözlemlenir. Duygu insan ruhunda ilk beliren iç ve dış olaylara reaksiyon olarak ortaya çıkan ve anlatılması zor olan, hoş veya hoş olmayan olgulardır. İnsan fiillerinde duygu önemli bir etkidir. İnsan çok zengin bir duygu dünyasına sahiptir. Duygular dil (anlatma) , jest ve mimiklerle kendini dışa vurur.⁴⁴

“Dini duygu kavramı, çeşitli dini objeler karşısında beliren birçok dini duygunun ortak adı olarak ele alınmaktadır. Yerine göre dini korku, sevgi, hayranlık, bağlılık, dayanma, güvenme, sığınma, teslimiyet, istek, ümit, şükretme (minnettarlık), kaçınma, sonsuzluğu arama, yüceltme ve ululama (hürmet ve ta'zim),

⁴² http://www.childtrends.org/wp-content/uploads/2002/01/Child_Trends-2002_01_01_FR_ReligionSpiritAdol.pdf, ss. 4-5. (Erişim Tarihi: 07.03.2015.)

⁴³ Kalevi Tamminen- Kari E. Nurmi, “ Gelişimle İlgili Teoriler Ve Dini Tecrübe-1”, Çev.: Nurten Kimter, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012/1, sy. 14, ss. 63-87, s. 72.

⁴⁴ Kerim Yavuz, *Çocukta Dini Duygu Ve Düşüncenin Gelişmesi*, DİB Yay., Ankara, 1983, ss. 28-31

ilahi âleme ya da ilahi kuvvete yönelme gibi duygulardan birisi dini duygunun kaynağı veya en azından bunların dini hayatta önemli duygulardan sayıldığını görüyoruz.”⁴⁵ Bütün duygular insanda dini duygunun gelişmesinde farklı roller oynarken, bunların içinde sevgi ve şefkate ihtiyaç duyma insanın dini hayatında en önemli rolü üstlenmektedir.⁴⁶

1.4.3.1. Bebeklik ve Din

Çocuğun her açıdan bakıma muhtaç olduğu bu dönemde güven ihtiyacının karşılanmasında ailesinin ve yakın çevresinin önemli rolü vardır. Bu dönem dini bakımdan gözlemlenmeye uygun dini belirtilerin olmadığı bir dönemdir. Ancak bir çok psikoloğun yaptığı bilimsel araştırmalara göre, çocuk dışarıdan gelen dini etki ve tecrübelerle karşı ruhen bir istidat ve hazır olma durumundadır.⁴⁷

1.4.3.2. İlk Çocukluk ve Din

Okul öncesi olarak da ifade edilen bu dönemde dünyayı tanımak isteyen yüksek merak sahibi çocukların dine karşı ilgileri yetişkinlerin ilgisiyle paralellik gösterir. Çocuğun psiko-sosyal çevresi ile dini duygu gelişimi arasında bir uyum vardır.⁴⁸ Bu dönemin özelliği olarak çocuk, sosyal çevresini dini yönden de taklit eder. Bu dönemde dine karşı eğilimleri vardır. İnanmaya isteklidir. Üstelik inancının nedenini araştırma gereği duymaz, fikir yürütmede de bulunmazlar. İçtenlikle inanmaya hazır olan çocuğa, ailenin doğru ve tatmin edici bilgiler vermesi önemlidir.⁴⁹ J. Wach yetişkinlerin sahip oldukları dini tutumun oluşmasında, özellikle onların çocukluk dönemlerinde aile hayatında edindikleri dini tecrübelerle çok sıkı ilişki olduğu ve bunun bütün kültürler için aynı derecede geçerliliğini koruduğu görüşünü benimser.⁵⁰

Ailenin çocuğun dini gelişimindeki fonksiyonunu şöyle ifade edebilir.

⁴⁵ Yavuz, *a.g.e.*, s. 34

⁴⁶ Cemil Oruç, “Okul Öncesi Dönemde Dini Duygunun Kökenleri ve Gelişimi”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, c. X, sy. 3, ss. 75-96, s.79.

⁴⁷ Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi*, Çamlıca Yay., İstanbul, 2003, ss. 165-166

⁴⁸ Oruç, *a.g.m.*, s. 88.

⁴⁹ Yavuz, *a.g.e.*, ss. 41-48.

⁵⁰ Yavuz, *a.g.e.* s. 45.

1. Aile, çocukta inancı teşvik edici ve uyarıcı unsuların ilk sırasında yer alır.
2. Dini ritüellere iştirakini sağlamak suretiyle çocuğun dini gelişimine olumlu katkı sağlar.
3. Çocuğun sorduğu dini içerikli sorulara doyurucu cevaplar vererek dini yaşayışın uyanmasına katkı sağlar.⁵¹

Okul öncesi çağda çocukların metafizik algılarında antropomorfizm ve animizm söz konusudur. Allah, melek gibi soyut kavramlar gözle görülen varlıklarla ilişkilendirilerek algılanırlar.⁵² Antropomorfizm insani özelliklerin Tanrının tabiatına atfedilmesidir. Goldman'a göre Tanrı kavramı 10-11 yaşlarına kadar antropomorfiktir.⁵³

Bu dönem çocuğunun tanrı anlayışına göre; Tanrı dünyadaki tüm olayları yaratan ve idare edendir. Tanrı'ya itaat edilmediğinde derhal ceza (hastalıklar, kazalar gibi) görüleceğine inanılır. Bu dönem Kohlberg'in gelenek öncesi ahlak düzeyine denk gelmektedir. Bu dönemde cezadan kaçınmak maksadıyla kurallara uymak gerekli olduğu düşünülür.⁵⁴

1.4.3.3. İkinci Çocukluk (Okul Çağı) ve Din

Elkind'in dini gelişim teorisine göre bu çağ çocuğunda organize bir biçimde düşünme fonksiyonları gelişmesine rağmen, din hakkındaki görüşü, düşünce, duygu ve motivasyondan daha çok gözlenebilir davranışlar üzerinde yoğunlaşmaktadır.⁵⁵ Bu dönemde hayatına okul çevresini de dâhil eden çocuk bilgi kaynaklarını genişletmiş olur. Daha önce otorite olarak gördüğü anne babanın yanılabilirliğini öğrenir. Bu sebeple anne babaya olan bağlılık Allah'a olan bağlılığa dönüşmeye

⁵¹ Yavuz, a.g.e. s. 47.

⁵² I Oruç, a.g.m., ss. 88-91.

⁵³ Kalevi Tamminen- Kari E. Nurmi, " Gelişimle İlgili Teoriler Ve Dini Tecrübe-1", Çev. Nurten Kimter, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012/1, sy. 14, s. 75.

⁵⁴ http://www.childtrends.org/wp-content/uploads/2002/01/Child_Trends-2002_01_01_FR_ReligionSpiritAdol.pdf, s.10. (Erişim Tarihi: 07.03.2015.)

⁵⁵ http://www.childtrends.org/wp-content/uploads/2002/01/Child_Trends-2002_01_01_FR_ReligionSpiritAdol.pdf, s.5 (Erişim Tarihi: 07.03.2015.)

başlar. Allah bir önceki dönemin aksine insanüstü bir varlık olarak algılanmaya başlar.⁵⁶

Bu dönem çocukluğunu yaklaşık 7-12 yaş aralığı olarak almak mümkündür. Bu aralık içerisinde de yaş ilerledikçe ve buna bağlı olarak bilgi ve tecrübelerin artması ile dini duygu ve düşünce farklılaşmaktadır. Kerim Yavuz tarafından yapılan araştırmaya göre 7-9 yaş çocukları Tanrı'ya güvenle inanmakta ve başkalarının da inandığını düşünmektedir. 10-12 yaş grubu çocukların da ise “varlığın sebebi, nimet veren, kalpten bağlanılan varlık,” gibi farklı ifadelerle inancı ifade etme biçimleri çeşitlenmektedir.⁵⁷ 8 yaşından 11 yaşına doğru antropomorfizm azalmakta ve Tanrı anlayışı gittikçe soyut bir nitelik kazanmaktadır. 12 yaşında ise bu ruhanilik kesinleşmektedir. Bir önceki dönemin aksine bu dönemde doğal ceza yani doğal olayları Tanrının cezalandırması olarak yorumlama oldukça azalmıştır.⁵⁸

1.4.3.4. Ergenlik ve Din

Ergenlik dönemi birçok açıdan zorlukları barındıran bir dönemdir. Hormonel, fiziksel, zihinsel ve duygusal değişikliklerin yoğun olarak yaşandığı bir dönemdir. Ergenlik dönemi duygusallıkları ve yalnızlık hissi kişinin dini duygularını da derinden etkiler. İnsanlardan uzak olmayı kendini keşfetmek için isteyen ergen bu dönemde yalnızlığını paylaşacağı Allah dostluğu arayışındadır. 15-16 yaşlarında ergenler Allah'ı sırdaş olarak görürler.⁵⁹

Ergenlik döneminin diğer önemli bir özelliği olan idealizasyon kişinin dini anlayışını da etkiler. Psikanalize göre, ergen duygusal narsizmin etkisiyle kendisi için arzu ettiği olgunluğu bir yetişkin üzerine transfer eder. Bu idealizasyon dini alanda da karşılığını bulur. Erkek çocuk Allah'ı tarihi sağlamlığı ve mükemmelliği ile idealize ederken kız çocuk daha çok sevgi ilişkileri bağlamında idealize eder. Kız çocuğa göre Allah, her şeyi anlayan ideal bir sırdaştır. Erkek çocuk kişiliğini ideal bir

⁵⁶ Peker, *a.g.e.*, s. 169.

⁵⁷ Yavuz, *a.g.e.*, ss. 48-97.

⁵⁸ Antoine Vergote, “Çocuklukta Din”, Çev. Erdoğan Fırat, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. XXII, sy. 1, , ss. 315-329, Yıl:1978, ss. 319- 324.

⁵⁹ Antoine Vergote, “Ergenlikte Din”, Çev.: Erdoğan Fırat, *AÜİFD*, c. XXIV, sy. 1, Yıl: 1981, ss. 583-592, s. 585.

imaj aracılığıyla gerçekleştirmeye çalışırken, kız çocuk içindeki duygusal eksikliği bu yolla doldurmaya çalışır.⁶⁰

Ergenlikte uyanan cinsel istekler kişide suçluluk duygusu meydana getirir. Erkek çocuk, kız çocuğa göre bu suçluluk duygusunu daha yoğun yaşamaktadır. Bu suçluluk duygusunun temeli olarak görülen dinden uzak durma isteği gözlenmektedir. Bazen bu suçluluk ergenlerde katı ahlakçılık ve serbestilik arasında bocalamaya sebep olmaktadır.⁶¹

Ergenlik aynı zamanda dini şüphe çağı olarak görülür. Erkek çocukları bu şüpheyi kız çocuklarından daha çok yaşamaktadır. Ergenin dini şüphesinin üç ana kaynağı vardır. Birincisi ergenin bütün himayelerden kurtularak bağımsız olma isteğidir. Yetişkinlere olan itimadının azalması, o zamana kadar çoğunlukla otorite üzerine yerleşmiş olan dini de zayıflatır. Ergenlik döneminde gelişen eleştirel düşünce sebebiyle dini gerçek, artık çocukluk dönemindeki gibi açık ve net olarak görülmez.⁶²

Cinsel hazların şiddeti de şüphenin ikinci faktörüdür. Bu cinsel uyanış sonucu hissedilen suçluluk, dini ve ahlaki kanunu reddetme sebebidir.⁶³

Dini şüphenin diğer bir etkeni ise duygusal iniş çıkışlar sebebiyle ergenin ailesi, öğretmenleri ve arkadaşlarının kendisini sevdiğinden şüphe duymasıdır. Hayatın anlamsızlığı hissine kapılan ergen dini şüpheler de duymaktadır. 15 yaşına doğru şüpheler azalma eğilimindedir. Yaklaşık 17 yaş ise şüphelerin kararlı sonuçlandığı bir dönemdir.⁶⁴

Şüphelerin bir başka sebebi olarak Hüseyin Peker; ergenin okuduğu derslerde ve kitaplarda edindiği bilgiler ile dini bilgiler arasındaki farklılıkları göstermektedir. Değişik görüş ve inançları öğrenen bireyin bu dönemde kendi

⁶⁰ Vergote, "Ergenlikte Din", ss. 585-586.

⁶¹ Vergote, "Ergenlikte Din" s. 587.

⁶² Halide Nur Özüdoğru Erdoğan, "Ergenlik Dönemi Dini ve Toplumsal Gelişimi", *AİBÜ SBE Dergisi*, c. XIV, Yıl:14, sy. 1, ss. 153-165, s.155.

⁶³ Özüdoğru Erdoğan, a.g.m., s. 156.

⁶⁴ Vergote, "Ergenlikte Din", ss. 589- 590.

inancının güvenilirliğinden şüphe etmesi en azından yeniden gözden geçirmesinin doğal olduğundan söz etmektedir.⁶⁵

Ergenlik dönemi dini anlayışının bir başka özelliği ise vicdan gelişiminin hızlı olmasıdır. Ergenlik döneminde bireyler hem kendi davranışlarını hem de çevrelerindeki insanların davranışlarını iyi- kötü olarak değerlendirirler. Özellikle adalet duygusu çok önem kazanmıştır. Çevrelerindeki din adamları ya da dindar kişiler tarafından ahlak ölçüleriyle bağdaşmayan tavırlar görmeleri halinde dine karşı şüpheyle yaklaşırlar.⁶⁶

---

⁶⁵ Peker, *a.g.e.*, s. 172.

⁶⁶ Peker, *a.g.e.*, ss. 173-174.

II. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

2.1. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmamızın konusu 4. Sınıf öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarındaki hadislerin anlaşılması olduğu için nitel durum araştırması yöntemi çalışmamızın yöntemi olarak belirlenmiştir. Nitel durum çalışmasının en temel özelliği bir ya da birkaç durumun derinliğine araştırılmasıdır. Yani bir duruma ilişkin etkenler (ortam, bireyler, olaylar, süreç v.b.) bütüncül bir yaklaşımla araştırılır ve ilgili durumu nasıl etkiledikleri ve ilgili durumdan nasıl etkilendikleri üzerine odaklanılır.”⁶⁷ Öğrenciler doğal ortamlarında gözlenerek konuya ilişkin veriler toplanmıştır. Çalışmamıza en uygun gözlem olan “yapılandırılmış doğal gözlem” tercih edilmiştir. 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabı “doküman inceleme yöntemi” kullanılarak incelenmiştir. Ayrıca araştırmamızın konusuna ilişkin ve araştırmamıza temel teşkil edecek alanlarda literatür taranarak ilgili dokümanlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Gözlem türleri ile ilgili farklı kaynaklarda değişik tasnifler yapılmaktadır. Bu tasniflerden ikisini de burada hatırlatmak isteriz.

Suat Cebeci'nin ‘Bilimsel Araştırma ve Yazma Teknikleri’ adlı kitabında gözlem şekil yönünden basit ve düzenli olmak üzere ikiye ayrılır.

a. Basit Gözlem: Herhangi bir sistematik kullanılmadan olay ve olguların gelişi güzel gözlenmesidir.⁶⁸

b. Düzenli Gözlem: Önceden hazırlanan bir çizelge üzerinden olay ve olguların gözlemlendiği gözlem türüdür.⁶⁹

Ali D. Arseven ise ‘Alan Araştırma Yöntemi İlkeler Teknikler Örnekler’ kitabında gözlemi “basit yoğun gözlem” ve “Sistematik yoğun gözlem” olarak iki şekilde tasnif etmiştir. Bakıldığında ‘**Basit Yoğun Gözlem**’ in Suat Cebeci'nin tasnifindeki ‘**Basit Gözlem**’ in karşılığı olduğu görülecektir. ‘**Sistematik Yoğun**

⁶⁷ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 9.Bs., Seçkin Yay., Ankara, 2013, s. 83.

⁶⁸ Suat Cebeci, *Bilimsel Araştırma ve Yazma Teknikleri*, 3. Bs., Alfa Yay., İstanbul, 2010, s. 111.

⁶⁹ Cebeci, a. g.e., s.112.

Gözlem' olarak ifade ettiği ikinci tür ise yukarıdaki '**Düzenli Gözlem**' tanımına denk düşmektedir.⁷⁰

Ancak biz bu tasnifler yerine Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek tarafından hazırlanan 'Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri' kitabında yapılan aşağıdaki tasnifi esas almayı tercih ettik.

Gözlemler yapıldığı ortamlara göre doğal ve laboratuvar gözlem olarak ikiye ayrılır. Doğal ortam (alan çalışması) araştırmacının ortama ilişkin yapılandırmasına göre iki başlık altında incelenir:

a. Yapılandırılmamış Gözlem: Bu tür alan araştırmalarında araştırmacı çoğunlukta ortama kendisi de katılır. Bu sebeple bu tür gözleme 'katılımcı gözlem' de denir.⁷¹

b. Yapılandırılmış Gözlem: Bu tür çalışmalar, yapılandırılmış bir gözlem aracı veya araçları kullanılarak yapılan gözlem türüdür. Araştırmacılar çoğunlukla kontrol edilmesi daha kolay olan sınıf, büro gibi kapalı alanları tercih ederler.⁷² Biz de çalışmamızda bu yöntemi tercih ettik.

2.2. Evren ve Örneklem

İlköğretim 4. Sınıf DKAB ders kitaplarındaki hadis çevirilerinin öğrenci algı düzeylerine uygunluğunu incelediğimiz araştırmamız nitel alan araştırmasıdır. Nitel araştırmalar; nicel çalışmalarda olan araştırma sonuçlarını genelleme amacı yerine betimleme ve yorumlama amacı taşıdığı için araştırmamızın evreninden söz etmemiz uygun değildir.⁷³ Araştırmamızın örneklemini (çalışma grubunu); Konya İli Selçuklu İlçesi Mehmet Akdoğan Ortaokulu 4. sınıf öğrencilerinden 50 öğrenci oluşturmaktadır. Öğrencilerin çoğunluğu alt gelir düzeyinde yaşamlarını sürdüren, ilk ve ortaokul mezunu olan ailelerin çocuklarıdır. Öğrencilerimizin tümü okuma yazma bilmektedir. Aralarında kaynaştırma öğrencisi bulunmamaktadır.

⁷⁰ Ali D. Arseven, *Alan Araştırma Yöntemi İlkeler Teknikler Örnekler*, 2. Bs., Tekışık Matbaası, Ankara, 1994, ss. 124 - 126.

⁷¹ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 9. Bs., Seçkin Yay., Ankara, 2013, s. 201

⁷² Yıldırım, Şimşek, *a.g.e.*, s. 202.

⁷³ Yıldırım, Şimşek, *a.g.e.*, s.55.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmamızın konusuna uygun olarak öğrenciler doğal ortamlarında iken (sınıfta) ve araştırmacının da ortama katıldığı “katılımcı gözlem” yöntemi ile veriler toplanmaya çalışılmıştır. Araştırmacı olarak ortama ilişkin notlar tutulmuştur. Öğrencilerin rahat ve doğal hareket edebilmeleri için ortama fazla müdahale edilmemesi amacıyla hadislere ilişkin öğrenci yorumları ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. 23 hadise yönelik iki sınıfta alınan kayıt süresi yaklaşık 8 saat(467 dakika)tir. Daha sonra bu kayıtlar yazılı forma dönüştürülmüştür. Her öğrencinin yorumu isminin karşısına gelecek şekilde tablolar oluşturularak yapılan bu yazılı form, toplam 29 sayfaya ulaşmıştır.

2.4. Veri Analizi

Öğrencilerden gelen yorumların değerlendirilmesinde öncelikle betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. 4. Sınıf DKAB ders kitaplarındaki hadislere yönelik öğrenci yorumları ortak özelliklerine göre sınıflandırılmıştır. Betimsel analiz yöntemi içerik analizi ile birlikte kullanılmıştır. İçerik analizi yöntemi ile veriler derinlemesine analiz edilerek bu yorumların arkasındaki olası faktörler (cinsiyet, soyut kelimeler, mecaz anlam, okuduğunu anlama becerisi, kavram bilgisi v.b.) de irdelenmiştir. Böylece çalışmamızda “sistemik veri analizi” kullanılmıştır.⁷⁴ Araştırma bulguları 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programının kazanımları açısından değerlendirilmemiştir. Araştırmamız yalnızca ders kitabında verilen hadislerin anlaşılması üzerinde yoğunlaşmaktadır. Dolayısıyla konu ile ilgili hadisleri doğru anlamamalarına rağmen öğrencilerin diğer etkinlikler sayesinde dersin kazanımlarına ulaşma imkanları olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programı incelendiğinde 4. Sınıf kazanımları arasında hadislere ilişkin bir kazanım yer almamaktadır.⁷⁵

⁷⁴ Yöntem ile detaylı için bakınız. Yıldırım, Şimşek, *a.g.e.*, ss. 253- 272.

⁷⁵ MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4,5,6,7,ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*, Ankara, 2010,ss-36-40.

2.5. Sınırlılıklar

Çalışmamıza konu olan hadisler, araştırmanın yapıldığı okulda ders kitabı olarak okutulan, MEB tarafından Yıldırım Yayınlarına hazırlatılan 4. Sınıf DKAB ders kitaplarında yer alan hadislerdir.⁷⁶ Alan araştırmamız Konya ili Selçuklu İlçesi Mehmet Akdoğan Orta Okulu'nda 4. Sınıfta eğitim gören 50 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Hadislerin öğrencilerce nasıl algılandığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yanlış anlamaların muhtemel sebepleri irdelenmeye çalışılmıştır. Öğrencilerin sosyal, ekonomik ve kültürel çevrelerinden kaynaklanan sebepler üzerinde durulmamıştır. Yalnız hadis metninin ifade biçimi, kavram bilgisi, okuduğunu anlama gibi bilişsel sebepler üzerinde yoğunlaşmıştır.

---

⁷⁶ Recai Doğan, *İlköğretim DKAB Ders Kitabı*, Yıldırım Yay., Ankara, 2014.

III. BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI VE DEĞERLENDİRME

Okuduğunu anlama birçok zihinsel işlemin bir arada yürütüldüğü karmaşık bir süreçtir. Okullarımızda ki öğretim temelde okuma ve anlama faaliyeti üzerinden yürütülmektedir. Türkçeden matematiğe kadar birçok dersin temel öğrenme-öğretme faaliyeti okumadır.

Okuma; duyuş, etkileşim, algılama, deneyim, düşünme, öğrenme, çağrışım, etkileme ve yapılandırma süreçlerini kapsayan çok yönlü kompleks bir süreçtir. Okuduğunu anlama becerisi okuyucunun yazılı dildeki sembolleri tanıma ve algılamasına, dilsel bilgisine, zihinsel becerilerine ve dünya ile ilgili (sosyal) becerilerine dayanmaktadır.⁷⁷

Okuduğunu anlama bir metindeki sözcük veya kavramları seslendirme veya ezberleme değildir, yazıya geçirilmiş, anlamlandırılmış, sözcük, kavram, cümle, paragraf veya metinlere can verme, bunları algısal veya yargısal bir takım işlemlerden geçirerek işlevselleştirme, yeniden anlamlandırma işlemidir.⁷⁸

Hadis metninin anlaşılması da buna benzer birçok işlemi içeren kompleks bir süreçtir. Bu sürecin işleyişinde kavram bilgisi (kelime bilgisi) önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.1. Kavram (Kelime) Bilgisi ve Hadislerin Anlaşılması

Dini metninin anlaşılmasını diğer metinlere göre daha zor hale getiren dini kavramların bilinmesindeki eksikliklerdir. Bir ayet veya hadis içerisinde geçen dini kavramlar tam olarak bilinmediği ya da yanlış bilindiği takdirde ayet veya hadisten yanlış çıkarımlarda bulunmak kaçınılmaz olmaktadır.

Çalışmamızda öğrencilerin çıkarımlarda bulunmalarını istediğimiz hadislerden bazıları içerisinde geçen kavramların bilinmemesinden kaynaklı yanlış anlamaları bu başlık altında incelemeye çalışacağız.

İlk olarak birinci ünite de geçen *“insanlara teşekkür etmeyen Allah’a da şükredemez”*⁷⁹ hadisini ele alalım. Bu hadis içerisinde geçen “şükretmek” kavramının çocukların birçoğu tarafından ya yanlış ya da eksik anlaşıldığı ve zaman

⁷⁷ Cevdet Epçapan, “Okuduğunu Anlama Stratejilerine Genel Bir Bakış”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. II, sy. 6, ss. 207-223, 2009, s. 209.

⁷⁸ Epçapan, ag.m., s. 209.

⁷⁹ Doğan, a.g.e., s. 12.

zaman şükretme eyleminin kimden kime doğru olması gerektiği konusunda zihinsel bir karmaşa yaşandığı görülmüştür.

Örneğin bir erkek öğrenci tarafından hadisten yola çıkarak yapılan şu yorum kavram konusunda bir kafa karışıklığı olduğunu göstermektedir. **“Allah bana bir şey verdiğinde ben ona teşekkür etmezsem Allah da bana şükretmez.”** Bu cevabı ile öğrencinin şükretmek ile teşekkür etmek arasındaki yakın ilişkiyi sezmesine rağmen kimin kime şükredeceği hususunda bir kafa karışıklığı yaşadığını ortaya koymaktadır. Bu cevabın son kısmına dikkat edilecek olursa Allah’ın hoşnut kalması veya kulundan razı olması ile şükretmek birbirine karıştırılmaktadır.

Yine bu cevaba yakın bir ifade de bir kız öğrenci tarafından dile getirilmektedir. **“İnsanlar teşekkür etmeyi bilmezse Allah da onlara şükretmez.”** Bu öğrencinin de bir önceki öğrencinin verdiği yanıtı daha genel bir ifade ile insanlar diyerek yenilediğini görüyoruz. Bu öğrencinin de şükretmek fiilinin faili olarak Allah’ı gördüğü, şükredilen varlık olarak da insanları gördüğü anlaşılmaktadır.

Bir başka öğrencinin **“Allah’a şeytanlar şükretmez”** ifadesinden şükretmemenin nankörlükten daha ağır bir eylem olarak görüldüğünü anlıyoruz. Şükretmemek istenmeyen bir davranış olmanın ötesinde bir abartı ile şeytanın fiili olarak nitelendirilmiştir. Yine başka bir öğrenci de **“hırsızlar Allah’a şükredemezler”** yorumunda bulunmuştur. Bu ifadeden şükretmemenin olumsuz bir davranış olarak kabul edildiği ve bu kötü davranışın hırsızlıkla ilişkilendirildiği görülmüştür. Burada da şükretmemenin bir önceki öğrencinin yorumunda şeytanların eylemi olarak görülmesi gibi; “günah nedir?” diye sorulduğunda en çok örnek olarak verilen hırsızlık eyleminin faileri ile şükretmeme eylemi ilişkilendirilmiştir. Burada da bir abartı söz konusudur. Ancak şükretmenin dinen istenen, şükretmemenin ise istenmeyen bir davranış olduğu anlaşılmış gözükmektedir.

Hadis metninde **“İnsanlara teşekkür etmeyi bilmeyen....”** ifadesindeki **“bilmek”** kavramı da yine bazı öğrenciler tarafından yanlış anlaşılmıştır. Burada mecâzi anlamda kullanılan **“bilmek”** sözcüğü “teşekkür etmek, davranış haline getirmek” anlamında kullanılmıştır. Ancak öğrencilerden üçü hadisteki **“bilmek”** sözcüğünü bilgi sahibi olmak olarak anlamıştır. Öğrencilerden biri

“Bir kişi Kur’an okumayı bilmiyorsa ve dini bilgileri yoksa Allah’a şükretmez.”, derken bir başka öğrenci de benzer bir anlama gelen şu cümleleri sarf

etmiştir. *“Bir insan teşekkür etmeyi bilmiyorsa Kur’an kurslarına gidip öğrenebilir. Öğrendiğinde Allah’a şükretmeli ve insanlara teşekkür etmelidir.”* K1Z öğrencilerden biri de *“Kötüler bilmedikleri için insanlara teşekkür etmez, Allah’a da şükretmez.”* çıkarımında bulunmuştur. Bu yorumlarda öğrencilerin *“bilmek”* sözcüğünün mecâzi anlamda kullanıldığını fark edemedikleri anlaşılmaktadır.

“Şükretmek” kavramının bilgisine sahip olan öğrencilerimiz ise şu yorumlarda bulunmuşlardır:

“Ben bu hadisten nankörlüğü anlıyorum. Nankör insanlar Allah’a şükretmez, insanlara da teşekkür etmez.”

“Bir iyilik yapıldığında teşekkür etmeyen Allah’ın kendisine verdikleri için de şükretmez.”

“İnsanlara teşekkür etmeyen, kibar davranmayanlar, Allah’a da şükretmez.”

“Şükretmek Allah’a teşekkür etmek gibidir. Teşekkür etmezsek, şükretmeyi bilmeyiz.”

“Bir insan birine teşekkür etmezse Allah’a da şükretmez.”

“İnsanlar teşekkür etmeyi bilmezse şükretmeyi de bilmez.”

Öğrencilerimizin yukarıdaki ifadelerinden şükretmenin kendisine verilen nimetin kıymetini bilmek olduğunu, şükretmemenin nankör olmak anlamına geldiğini bildiklerini anlıyoruz. Ayrıca teşekkür etmekle, şükretmenin ortak bir tavrın sonucu olduğunu anladıklarını düşünüyoruz. Ancak öğrencilerin geneli bu hadisi yorumlamakta zorluk çekmişlerdir. Bizce bu konuyla ilgili olarak *“Kime bir iyilik yapılmışsa, (verecek bir şey) bulunduğu takdirde karşılığını hemen versin. Verecek bir şey bulamazsa iyilik yapana övgüde bulunsun. Çünkü onu övmekle teşekkürünü yerine getirmiş olur. Karşılık vermeyen nankörlük etmiş olur...”*⁸⁰ hadisi yukarıdaki hadisin yerine yahut bu hadisten önce verilirse konuya yönelik peygamberimizin vermek istediği mesaj daha iyi anlaşılacaktır.

Kavram bilgisinin hadisleri anlamada ki etkisini göstermesi bakımından ele alınması gereken bir diğer hadis ise *“Güzel söz sadakadır”*⁸¹ hadisidir. Bu hadisten

⁸⁰ Ebu Davud, *Sünen*, thk. Şuayb el-Arnâvût-Muhammed Kâmil Karabelli; Dâru’r-Risâletü’l-‘Âlemiyye, 1. Bs., Beyrut, 2009, “Edeb”,12, s. 189, Hadis No: 4813.

⁸¹ Doğan, *a.g.e.*, s. 23.

ne anladıkları sorulduğunda sınıfta bir sessizlik olmasından ve başların kararsız ve şaşkın bir şekilde sağa sola dönmesinden öğrencilerin zihinlerindeki sadaka kavramı ile güzel sözün sadaka olmasını yan yana düşünemedikleri anlaşılmıştır. Bu sebeple hadisin yorumlanmasına başlamadan önce öğrencilere **“sadaka nedir?”** sorusu yöneltilmiştir. Bu soru ile öncelikle sadaka kavramının nasıl anlaşıldığı ile ilgili bilgi edinilmeye çalışılmıştır. Bu soruya verilen tüm cevaplardan, sadakanın birine maddi bir yardımda bulunmak şeklinde anlaşıldığı görülmüştür. İkinci olarak **“Maddi yardımların dışında da sadaka olmaz mı?”** sorusu yöneltilerek hadisi doğru anlamaları için ipucu verilmeye çalışılmıştır. Bu soru üzerine **“sadaka iyiliktir, maddi olmayan iyilikler de sadakadır. Örneğin; selamlaşmak, hal hatır sormak”** yanıtları verilmiştir. Bu yanıtlardan sonra tekrar hadisten çıkarımda bulunmaları istenmiştir. Verilen yanıtların çok az olması ve içlerinden yalnızca bir kaçı dışında geriye kalan tüm yorumların maddi yardım şeklinde yapılan sadakaya örnek olması somut işlemler döneminde bulunmaları sebebiyle maddi olmayan yardım, iyilik ve güzelliklerin sadaka olarak düşünülmede zorlandıklarını ortaya koymuştur.

Hadisin yorumundan önce yapılan soru cevap etkinliği ve verilen ipuçlarından sonra **“Güzel söz sadakadır”** hadisine yönelik yapılan isabetli yorumlardan bazıları şöyledir:

“Para verince de güzel konuşunca da karşımızdaki sevinir. Bu yüzden güzel söz sadakadır.”

“Güzel konuşursak karşımızdaki mutlu olur. Bu nedenle güzel söz sadakadır.”

“Güzel söz söylediğimizde karşımızdakinin kalbini kırmamış oluyoruz. Bu da bir iyiliktir, yani sadakadır.”

Yapılan yorumlarda öğrencilerin güzel söz söylemenin insanların mutluluğuna vesile olması sebebiyle sadaka olduğunu düşündükleri anlaşılmaktadır. Konu ile ilgili olarak en son söz alan bir öğrenci de **“Selam vermek de sadakadır”** diyerek maddi yardım dışındaki bir başka sadakaya örnek vermiştir.

Hadisler içerisinde geçen kavramların bilinmemesinin hadislerden çıkarımlarda bulunamama sebebi olduğunu göstermesi bakımından incelediğimiz bir

diğer hadis de *“Allah çirkin ve kötü söz sahiplerini kınar”*⁸² hadisidir. Öğrencilere bu hadisten ne anladıkları sorulduğunda *“kınamak nedir?”* sorusunu yöneltmişlerdir. Bu sorunun üzerine öğrencilere ders kitabının arkasındaki sözlük bölümüne bakmaları istenmiştir. Ancak sözlük bölümünde kınamak kelimesinin anlamına yönelik herhangi bilgiye rastlanmamıştır. Bunun üzerine kınamak fiilinin hoş karşılamamak, ayıplamak, beğenmemek, onaylamamak anlamlarına geldiği bilgisi verilmiştir. Bu açıklamadan sonra öğrencilerimiz çıkarımda bulunmaya başlamışlardır. Yaptıkları yorumlardan öne çıkanları şöyle sıralamak mümkündür.

“Kötü söz söylediğinde insanlar üzülebilir, senden uzaklaşırlar, eleştirilirsin.”

“Çirkin söz söylersek arkadaş olmayabilirler.”

“Kötü söz söylersen seni kınarlar.”

Bu yorumlardan öğrencilerin Allah’ın kınamasından önce daha somut olarak müşahede ettikleri insanların eleştirilerine odaklanmakta oldukları anlaşılmaktadır. Bu durum bu yaş çocuklarının görünen, yaşanan, şahit olunan üzerinden yorum yaptıklarının bir kanıtıdır. Bu nedenle derslerde daha çok somut konulara yer verilmesinin, örneklerin günlük hayat içinden seçilmesinin etkili olacağına bir göstergesi olarak yorumlamak mümkündür.

Aynı hadisin diğer sınıfta yorumlanması sırasında *“kınama nedir?”*, *“kınamak olumlu bir şey midir?”* soruları öğrencilere yöneltmiştir. Sınıfta yalnız bir kişi cevap vermek için parmak kaldırmıştır. Söz alan kız öğrenci kınamak *“beğenmemek, kötü bir şey yaptığını söylemektir.”* Yanıtı vermiştir. Bu yanıtın sonra öğrenciler hadisin yorumu ile ilgili olarak şu cümleleri kurmuşlardır.

“Allah kötü söz söyleyenleri beğenmez.”

“Küfür ettiğimizde hem günah kazanmış hem de saygısızlık yapmış oluruz.”

“Bu sözle peygamberimiz siz kötü söz söylerseniz, Allah sizi kınar demiş, bizi uyarmış.”

“Ben bu hadisten küfür edenleri Allah’ın hoş görmediğini anladım.”

Yorumlar incelendiğinde kötü söz ile küfrün anlaşıldığı görülmektedir. Öğrencilerin yalan, iftira, azarlama, alay etme, lakap takma gibi diğer kötü sözleri

---

⁸² Doğan, a.g.e., s. 23.

dikkate almadıkları anlaşılmaktadır. Öğrencilerle ilgili yaptığımız gözlemlerde küfürlü konuşmanın çok yaygın olduğu görülmüştür. Kötü söz olarak çevrelerinde çok yaygın olan küfür, yapılan yorumlarda öne çıkmıştır.

Kavram bilgisinin hadisin maksadının anlaşılmasında çok etkili olduğu tespitimizin bir diğer örneği hadis ise **“TEMİZLİK”** ünitesi içerisinde geçen **“Temizlik imandandır”**⁸³ hadisine ilişkin yorumlardır. Birçok yetişkin için bile üzerinde yorum yapılması, anlaşılıp, anlatılması güç olan bu hadisle ilgili öğrencilerin kurdukları cümleler sevindirici boyuttadır. Araştırma örneklekimizi oluşturan iki sınıfımızdan da gelen yorumlara baktığımızda **“iman”** sözcüğü öğrenciler için anlaşılması kolay bir kavram olmasa da imanla doğrudan ilişkili olan **“İbadet”, “İslam”, “Allah”, “kalp”** kavramları ile ilişki kurabildikleri anlaşılmıştır.

Öğrencilerden biri **“iman nedir?”** sorumuza **“İman din, yani İslam demektir”** diyerek iman ile İslam’ın yakın ilişkisini anladığını göstermiştir. Bir diğeri ise, **“Allah’ın emirlerini yerine getirmektir”** cevabı ile iman amel ilişkisinin zihinlerinde mevcut olduğunu gözler önüne sermektedir. Kız öğrencilerden biri ise **“Temizlik de iman gibi gönülden gelir”** sözü ile imanın kalbi bir boyuta sahip olduğunu ifade etmiştir. Bu söz aynı zamanda imanın gönül rızası ile herkesin kendi özgür iradesi ile karar verdiği bir iş olduğunu, inanma hususunda zorlamanın yapılamayacağını düşündüğünün de kanıtı niteliğindedir. İmanın merkezinde Allah kavramının olduğunu ifade etmek isteyen bir başka öğrenci ise **“temizlik imandandır, çünkü temiz olmamızı Allah istemiştir”** yanıtını vermiştir. Bu yanıt bize bir kişinin Allah’a inanması ile temizliğin Allah’ın emri olması ve Allah’a inanan kişinin temiz olmasının imanının gereği olduğu sonucuna varıldığını göstermektedir.

Yukarıda verdiğimiz çıkarımların dışında öğrencilerin zihinlerinin bu hususta net olmadığını, zihinlerinden geçirdiklerini cümle haline getiremediklerini gösteren bazı yorumlarından ve gözlemlerimizden hareketle tespit ettik. Öncelikle gözlemlerimizi ifade etmekle başlayabiliriz. Hadisten ne anladıklarını söylemeleri istendiğinde araştırma yapılan iki sınıftan birinde sekiz, diğeri ise dört öğrencinin dışında kimsenin söz almak istemediği gözlenmiştir. Söz alan öğrencilerden birinin

---

⁸³ Doğan, a.g.e., s. 30.

“**Temizlik iyi bir şeydir**” cümlesini kurmakla kalması, temizlik ile iman arasında herhangi bir bağlantı kurduğunu gösteren bir ifade kullanmaması bizim kanaatimizi güçlendirmektedir. Yine başka bir öğrencinin ise daha önce duymuş olduğu “**Temizlik imanun yarısıdır**” hadisini farklı bir şekilde “**Temizlik imanun bir parçasıdır**” şeklinde tekrarlamakla yetinmesi bu hususta tam bir içselleştirmenin sağlanamadığını göstermektedir.

3.2. Türkçe Okuma Becerisi ve Hadislerin Anlaşılması

Gerek Din Kültürü ve Ahlak bilgisi dersi olsun gerek diğer dersler olsun yapılan eğitim-öğretim faaliyetlerinin temelini okuma becerisi oluşturmaktadır. Zira sözcükler düşüncenin temelidir. Okuyarak sözcük hazinemizi artırmakla, düşünme becerimizi de geliştirmiş olmaktadır. Öğrencilerimizin okuma becerileri ile anlama, yorumlama becerileri arasında doğru bir orantı mevcuttur. Okuma becerilerinden kastımız akıcı ve hızlı okuma, kelimeleri doğru telaffuz etme ve noktalama kurallarına uyarak vurgulu okuyabilmektir. Bazı öğrenciler okurken kelimeleri yanlış telaffuz etmekte, heceleyerek ve heceler arasında uzun süre bekleyerek okumaktadır. Bu şekilde okuma esnasında cümlelerin ilk sözcüğü ile son sözcüğü arasında çok fazla süre geçmekte ve cümlenin sonuna gelindiğinde başı unutulmaktadır. Okuma becerisi iyi olmayan bu öğrenciler noktalama işaretlerine çoğunlukla uygun okuyamamakta, önceki cümlenin yüklemi ile sonraki cümlenin öznesi ile birleşebilmektedir. Okuma becerisi orta düzeyde olan bu öğrencilerimiz, okuma alışkanlığı da edinmemektedir. Zira bu şekilde okuma, okunan metni anlamaya elverişli olmamaktadır. Bazı öğrenciler ise kelimeleri genellikle doğru telaffuz etmekte, kelimeleri hecelemeden ve cümlenin akışını bozmadan okuyabilmektedir. Öğrencilerimiz aynı metinleri okuduklarında okuma düzeyi orta olan öğrenciler iyi olan öğrencilere oranla yaklaşık iki katı süre kullanmakta, kelime ve heceler arasında duraksamakta ve on ile on iki sözcükten ikisini yanlış okumaktadırlar. Yanlış okuma oranları okuma hızlarını artırmak istediklerinde daha da çoğalmaktadır. Okuma yazma bilmeyen öğrenci olmadığı için derecelendirme yaparken “kötü” seçeneğini dikkate almadık. Öğrencilerin isimlerini vermek yerine okuma becerilerine göre sayılarını vermeyi uygun gördük. Araştırma örneklemimizi oluşturan 50 öğrencinin okuma becerileri ile ilgili durumunu ifade eden tablo aşağıdaki gibidir:

Okuma Düzeyi İyi Olanlar.		Toplama Göre Oranları	
KIZ	ERKEK	KIZ	ERKEK
26	9	26/29 %89.7	9/21 %42.8
Okuma Düzeyi Orta Olanlar		Toplama Göre Oranları	
KIZ	ERKEK	KIZ	ERKEK
3	12	3/29 %10.3	12/21 %57.1

Tablo 2.1. Öğrenci Okuma Düzeyleri

Tablodan da anlaşılacağı üzere kız öğrencilerin okuma becerileri erkek öğrencilere göre çok daha iyi durumdadır. Bu tablodaki verileri öğrencilerin en fazla yanlış anladıkları hadis olan *“İnsanlara teşekkür etmeyi bilmeyen Allah’a da şükredemez”*⁸⁴ hadisinin yorumları ile karşılaştırdığımızda okuma becerisi ile hadislerin anlaşılması arasında anlamlı bir ilişki görülmektedir. Hadisin yorumu sırasında söz alan ve okuma becerisi orta düzeyde olan öğrencilerden bazılarının yorumları şöyledir:

“Hırsızlar, çingeneler Allah’a şükredemez.”

“Hristiyanlar Allah’a güvenemezler”

“Şeytanlar Şükretmez”

“İnsanlar teşekkür etmeyi bilmezse Allah da onlara şükretmez.”

“Çingeneler şükretmez.”

“Kötü insanlar insana teşekkür etmeyi bilmezlerse Allah’a da şükretmezler.”

⁸⁴ Doğan, a.g.e., s.12.

“Bir insan birine teşekkür etmezse Allah’a da şükredemez.”

Görüldüğü gibi bu yorumlardan son iki yorumu kenarda bırakırsak diğer tüm yorumların hadisin vermek istediği mesajdan oldukça uzak olduğu görülecektir. Ayrıca bu öğrencilerin kendi düşüncelerini ifade etmekten çok birbirlerinin düşüncesinden etkilenerik benzer cümleleri tekrar ettikleri de gözlemlenen diğer bir husustur. Okuma becerisi orta düzeyde olan bu öğrencilerin hadisi doğru anlama oranını 2/7 olarak tespit etmiş bulunuyoruz. Söz alan öğrencilere göre yüzde olarak ifade edecek olursak yapılan yorumlardan %28.5 oranında bir doğruluk olduğu görülmektedir.

Diğer yandan okuma düzeyi iyi olan öğrencilerden bu hadisin yorumu sırasında 10 öğrenci söz almıştır. Bu öğrencilerin bu hadise ilişkin yorumları da şöyledir:

“Şükretmek Allah’a teşekkür etmek gibidir. Teşekkür etmezsek şükretmeyi bilmeyiz.”

“Allah’a inanmayanlar o sebeple şükredemezler”

“İnsanlara teşekkür etmeyen, kibar davranmayanlar Allah’a da şükretmezler”

“İnsanlara teşekkür etmezsek Allah’a da şükretmemiş oluruz.”

“Nankör insanlar Allah’a şükretmez. İnsanlara da teşekkür etmez.”

“Bir insan kötülük peşindeyse Allah’a şükretmeyi bilmez.”

“İnsanlar teşekkür etmeyi bilmezse, şükretmeyi de bilmez.”

“Kötü insanlar ve hırsızlar Allah’a şükretmez.”

“Bir insan teşekkür etmeyi bilmiyorsa Kur’an kurslarına gidip öğrenebilir. Öğrendiğinde Allah’a şükretmeli ve insanlara teşekkür etmelidir.”

“Kötüler bilmedikleri için insanlara teşekkür etmez ve Allah’a da şükretmez.”

Görüldüğü üzere okuma düzeyleri iyi olan bu on öğrenciden ikisi hadis içerisindeki “bilmeyen” sözcüğünü “bilgi eksikliği” olarak yorumlamışlardır. Bir öğrenci ise şükür etmemenin kötü bir şey olduğunu anlamakla birlikte teşekkür etme ile olan ilişkisini kuramamıştır. Okuma becerisi iyi olan öğrencilerin yorumlarında başarı oranları 7/10, yüzde olarak da %70’dir. Buradan hareketle okuma becerisi ile hadisleri anlama ve yorumlama arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu söylenebilir.

Bu başlık altında inceleyeceğimiz son hadiste kitabımızın son ünitesi olan “Aile ve Din” ünitesi içerisinde geçen **“Hiçbir anne baba, çocuklarına güzel edep ve terbiyeden daha faydalı bir bağışta bulunamaz”**⁸⁵ hadisidir. Bu hadisin yüklemi olan **“bağışta bulunmak”** fiilinin öznesi bazı öğrencilerce karıştırılmıştır. Örneğin;

“Anne ve babalar çocuklarına edep vermeliler. Edepsiz çocuklar bağışta bulunamaz.”

“Anne ve babalar çocuklarına güzel davranmalı. Edep etmeli. Kötü davrananlara bağışta bulunamaz.”

Öğrencilerin daha iyi anlamaları için hadis benzer bir çevirisi olan

“Hiçbir anne baba, çocuklarına güzel edep ve terbiyeden daha faydalı miras bırakamaz” şeklinde de söylenmiştir. Bu şekilde söylendiğinde de iki öğrenci şu yorumu yapmıştır.

“Anne baba mirası tek çocuklar için bırakırlar. Ama herkes ister o mirası.”

“Hz. Peygamber ailesini çok sever. Kardeşini çok sever ve anne ve babasını sever.”

Yukarıda yorumları verilen öğrencilerin dördünün de okuma düzeyleri sınıf arkadaşlarına nispetle daha geride olup, yukarıda verdiğimiz tabloda orta olarak nitelendirdiğimiz düzeydedir. Okuma düzeyleri iyi olan öğrencilerin yorumlarından bazılarını da aradaki farkı göstermesi açısından burada vermek istiyoruz:

“Güzel ahlak, terbiye gibi daha faydalı miras veremez.”

“Çocuklar küçükken terbiye edilecek ki büyüünce aynı kalsın diye. Ağaç yaş iken eğilir.”

“Yani anne baba çocuklarına güzel edep ve terbiyeden daha güzel miras bırakamaz diyor.”

Burada hadislerin yanlış anlaşılmasında okuma becerisindeki yetersizliğin etkisi gözlenmiştir. O halde öğretmenlerimizin sınıflarında bulunan öğrencilerin okuma düzeylerini iyileştirme çabası ve bu yönde çalışmaları hadislerin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

---

⁸⁵ Doğan, a.g.e. s. 102.

3.3. Soyut Kelimeler ve Hadislerin Anlaşılması

Hadisler günlük konuşma diline daha yakın ifadeler içerdikleri için ayet meallerine nispeten öğrencilerin, hatta yetişkin insanların hafızalarında daha uzun kalmaktadırlar. Kısa olması sebebiyle **“Temizlik imandandır”**⁸⁶ hadisi de buna en iyi örnektir. Bu hadise kitabımızın 2. Ünitesi olan “Temiz Olalım” teması altında yer verilmiştir. Daha önce kavram bilgisi ve hadislerin anlaşılması başlığı altında da incelediğimiz bu hadiste geçen “iman” sözcüğü soyut bir kelimedir. Bu kelimenin anlamına baktığımızda TDV İslam Ansiklopedisinde şu açıklama yapılmaktadır. “İnanmak, din adına tebliğ ettiği konularda peygamberi doğrulamak anlamında bir terim. Sözlükte “güven içinde bulunmak, korkusuz olmak” anlamındaki emn (emân) kökünden türeyen îmân “güven duygusu içinde tasdik etmek, inanmak” demektir.”⁸⁷ Sözcüğün anlamında geçen güvenmek, doğrulamak fiilleri soyut anlamlar içermektedir. Ayrıca İslam itikâdî mezhepleri arasında en çok tartışılan “iman nedir?”, “ameller imandan bir cüz müdür?”, “iman amel” ilişkisi bağlamındaki tartışmaları da hatırlayacak olursak yetişkin insanlar için bile anlaşılması zor olan bu kelime 4. Sınıf öğrencilerinin gerek zihinsel gelişim aşamaları, gerekse dil gelişimleri dikkate alındığında onların zihinlerini daha da zorlayacağı aşîkârdır.

Öğrencilerimize hadisin yorumuna geçmeden önce “iman nedir?” diye sormamız üzerine aralarından birinin **“iman Allah’a inanmak ve onun emirlerini yerine getirmektir”** şeklindeki açıklaması diğer öğrencilerin de önünü açmıştır. Zira bu cevap gelene kadar başları önlerinde ne söyleyeceğini bilmez bir şekilde duran öğrencilerin yüzleri aydınlanmış ve zihinleri berraklaşmaya başlamıştır. Öğrenciler iman kelimesinin zorluğundan kurtulmak için iman eden kişi üzerinden imanın somut belirtilerini ifade etmeye ve hadisi bu yolla anlamaya gayret etmişlerdir.

Örneğin bir öğrenci, **“İmanlı olan temizdir”** diyerek iman eden mü’min kişinin özelliklerinden birinin de temizlik olduğunu ifade etmiştir. Bir başka öğrenci ise iman edilen varlık olan Allah üzerinden konuyu açıklamaya gayret etmiştir. **“Allah temiz olmamızı istediği için temiz olmak ta imandandır”** demiştir.

⁸⁶ Doğan, a.g.e., s. 30.

⁸⁷ Mustafa Sinanoğlu, “İman” md., TDV İslam Ansiklopedisi, c. XXII, yıl. 2002, ss. 212-214., s. 212.

Bu hadis içerisinde geçen iman sözcüğünün zorluğundan öğrencileri kurtaran bir diğer faktör; bu hadisle aynı sayfada verilen başka bir hadistir. **“Allah temizdir, temizliği ve temiz olanları sever”** hadisi **“Temizlik imandandır”** hadisinin anlaşılmasına katkı sağlamıştır. İki hadisi peş peşe okumalarını ve ondan sonra yorum yapmalarını istediğimizde söz almak için parmak kaldıran öğrenci sayısı artmıştır. Çünkü **“Allah temizdir, temizliği ve temiz olanları sever”** hadisi öğrencilerin zihinlerinde temiz olmamızı isteyen Allah ve inandığımız (iman ettiğimiz) Allah eşleşmesini sağlamıştır. Şu yorumlar bize bu bağlantıyı kurduklarını gösteren en güzel örneklerdendir.

“Temizlik imandandır. Çünkü temiz olmamızı Allah istemiştir.”

“Allah temiz olmamızı, giysilerimizi temiz tutmamızı istemiştir. Bu yüzden temizlik imandan gelir.”

İçerisinde soyut bir kelime olması sebebiyle anlaşılmasında güçlük yaşanan bir diğer hadis ise kitabımızın 1. Ünitesi içerisinde geçen **“Yüce Allah çirkin söz sahiplerini kınar”**⁸⁸ hadisidir. Öğrencilere bu hadisten ne anladıklarını ifade etmeleri istendiğinde bir iki dakika beklenmesine rağmen parmak kaldırmadıkları gözlenmiştir. Bunun üzerine buldukları dil gelişimi dikkate alınarak “kınamak” sözcüğünün açıklanması gerektiği düşünülmüştür. Kelimenin anlamı öğrencilere doğrudan açıklanmak yerine, kendilerinin bulmalarına yardımcı olunmaya çalışılmıştır. Bu amaçla öğrencilere bu sözcüğün kendilerine ne çağrıştırdığı sorulmuştur? Aynı zamanda ders kitabının sözlük bölümünde bu sözcüğü aramaları istenmiştir. Ders kitabının arkasında bulunan sözlük bölümünde bu sözcüğe ilişkin bir açıklama bulunamamıştır. Araştırmamızı yaptığımız sınıflardan birinde “kınamak size ne çağrıştırıyor?” sorusuna cevap gelmemiştir. Bunun üzerine soru biraz daha açılarak “kınamak olumlu bir şey midir?”, “hangi durumlarda kınanınız?” soruları yöneltilmiştir. Bu sorulardan sonra

“Kınamak kötü bir şeydir” ve **“Kötü söz söylersen seni kınarlar”** yanıtları gelmiştir.

---

⁸⁸ Doğan, a.g.e., s. 23.

Bu cevaplardan sonra öğrencilere “kınamak fiilinin yaptığını onaylamamak, takdir etmemek, memnun olmamak, hoş karşılamamak” anlamlarında kullanılabileceği söylenmiştir. Açıklamalardan sonra hadisin yorumuna geçilmiştir. Diğer sınıfımızda ise yine hadisin yorumu sorulduğunda bir öğrenci dışında öğrencilerin parmak kaldırmadığı gözlenmiştir. Bu öğrenciye hadisin yorumundan önce “kınamak ne demektir?” sorusu yöneltilmiştir. Bir öğrenci “***Kınamak kötü bir şey yaptığını söylemektir***” yanıtını vermiştir. Açıklamalara rağmen bu hadisle ilgili yorum yapan öğrenci sayısı oldukça azdır. Her iki sınıfta hadise ilişkin yapılan yorumlar şöyledir:

“Kötü söz söylediğinde insanlar üzülebilir, senden uzaklaşırlar, eleştirilirsin.”

“Çirkin söz söylersen arkadaş olmayabilir.”

“Bir arkadaşımıza kötü davranırsak o da bizi sevmez.”

“Küfür edenleri Allah hoş görmez.”

“Küfür edersek karşımızdaki insanlar ve Allah bizi kınar.”

“Arkadaşımız bize kötü söz söylese biz onu takdir etmeyiz, Allah da onu kınar.”

“Arkadaşım kötü söz söylese Allah onu kınar, iyi söz söylese Allah onu ödüllendirir.”

“Allah kötü söz söyleyenleri beğenmez.”

“Küfür ettiğimizde hem günah kazanmış hem de saygısızlık yapmış oluyoruz.”

“Bu sözle Peygamber Efendimiz (s.a.v.), kötü söz söylerseniz Allah sizi sevmez, kınar demiş. Bizi uyarmıştır.”

Yorumlara bakıldığında ilk üç yorumda öğrencilerin insanların kınamasına örnek verdikleri dikkatten kaçmamalıdır. Zira soyut bir kavram olan “Allah” kavramı yine soyut bir kavram olan “kınamak” kavramı ile bir arada verilmiştir. Bunların bir arada oluşturdukları zorluk sebebiyle öğrenciler kendi yaşantılarından hareketle kınamayı anlamış görünmektedirler. Diğer öğrenciler ise genel olarak hadisin mesajını özümseyebilmişlerdir. Kanaatimizce bu hadis yerine başka bir hadisin tercih edilmesi yahut kınamak kelimesinin yanına parantez içi açıklamaların yapılması faydalı olacaktır. Örneğin bu hadis metni “*Yüce Allah çirkin söz sahiplerini kınar (ayıplar)*” şeklinde verilebilir.

Bu konuda tercih edilebilecek başka hadisler de söz konusudur. Örneğin “*Özür dilemek zorunda kalacağın bir sözü söyleme!*”⁸⁹ hadisi gayet açık ve öğrenci tarafından kolaylıkla anlaşılabilir bir hadistir.

3.4. Örnek Olay ve Hadislerin Anlaşılması

Örnek olay inceleme yöntemi, günlük hayatta karşılaşılması muhtemel bir olayı sınıf ortamında çözme esasına dayanır. Bu yöntemde öğrencilerin olaya aktif olarak katılmaları istenir. Bu olaya yönelik çözüm önerileri ve fikir üretmeleri beklenir.⁹⁰ “Örnek olay incelemesi, öğrencilere olayları başkalarının bakış açısından görebilme, başkalarının duygularını hissedebilme ve başkalarını anlamada gerçeğe yakın olabilme imkânı verir. Öğrenciye, yaptığı davranışların sonuçlarını gösterir. Bu yöntemde davranışların olumlu ya da olumsuz etkilerine dikkat çekilir. Böylece, öğrenci, kendisini bir başkasının yerine koymayı öğrenebilir.”⁹¹

4. Sınıf Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi ders kitabının **TEMİZLİK** ünitesi içerisinde geçen hadis bir örnek olay olarak değerlendirilebilecek niteliktedir. Konuyla ilgili bir hadisin bu şekilde olay örüntüsü içerisinde verilmesi öğrencilerin hadiste verilmek istenen mesajı ve ana fikri bulmalarını kolaylaştırmıştır. Misafiri

⁸⁹ İbn Mâce, “Zühd”, 15, Hadis No: 4171, s. 693.

⁹⁰ Recai Doğan, Cemal Tosun, *İlköğretim 4. ve 5. Sınıflar için Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*, 1. Baskı, Pagema Yay., Ankara, 2002, s. 216.

⁹¹ M. Zeki Aydın, *Din Öğretiminde Yöntemler Ve Buldurma Yöntemi*, Karakoç Yay., Ankara, 1998, s. 107.

temiz ve düzenli bir şekilde karşılama hususunda örnek olarak verilen hadis ders kitabında şöyle anlatılmıştır

“Bir gün Peygamberimizin evine konuklar geldi. Hanımı Hz. Ayşe onları içeri aldı ve Peygamberimize haber verdi. Peygamberimiz ellerini yıkadı. Bir ayna buldu saçlarını, giysilerini düzeltti. Güzel kokular süründü. Bunu gören hanımı Hz. Ayşe “Ya Resulallah sen de mi süsleniyorsun?” deyince Sevgili Peygamberimiz:

“Evet Ayşe. Allah, dostlarının yanına giderken temizlenen ve kendine dikkat edenleri sever” buyurdu.”⁹²

Öğrencilerimiz bu hadis metnine yönelik aşağıdaki yorumları yapmışlardır.

“Misafir geldiğinde evimizin ve bedenimizin temizliğine dikkat etmeliyiz”

“Birinin yanına giderken güzel kokmalı, temiz ve düzenli olmalıyız.”

“Temiz olanların yanına herkes gelir, kirli olanların yanına kimse gelmez.”

“Arkadaşlarımıza kirli görünmemeliyiz.”

“Temiz olanları ve kendine dikkat edenleri Allah sever.”

“Temiz olursak Allah bizi sever, misafirimiz de memnun olur, günlük kıyafetle karşılayamayız.”

“Allah temiz olanları sever ve yanındaki arkadaşlarına da bunu göstermelerini ister.”

“Misafirimize karşı kötü kokmamak için temiz giyinmeli ve güzel kokular sürünmeliyiz. Böylece onlara değer verdiğimizizi göstermiş oluruz.”

Öğrencilerin yaptığı bu yorumlardan Allah’ın temiz insanlara değer verdiği, Peygamberimizin temiz ve güzel kokular sürünerek insanları karşılamayı tavsiye

---

⁹² Doğan, a.g.e., s. 32.

ettiğini, misafiri temiz kıyafetlerle, güzel kokularla karşılamının misafire değer vermek olduğunu anladıklarını görüyoruz.

Örnek olay incelemesi şeklinde verilen hadis metinlerinden biri de **“Elbise Temizliği”** başlığı altında şöyle verilmiştir:

“Peygamberimiz bir gün arkadaşlarıyla oturmuş sohbet ediyordu. Bu sırada yanlarına birisi geldi. Gelenin üstü başı dağınıktı. Elbiseleri kirlenmişti. Onun bu hali Peygamberimizi rahatsız etti. Ama başkalarının yanında onu üzmemek istemedi.

Bir süre sonra adam oradan ayrıldı. Sevgili Peygamberimiz, arkasından hemen birini gönderdi. Peygamberimizin arkadaşı adamı bulunca ona:

*-Peygamberimizin sana selamı var! **“Allah temiz insanları sever. Bu nedenle hemen temizlensin... Temiz elbiseler giyinsin. Halk içine, onları rahatsız edecek bir kılıkla çıkmasın. Müslümana yakışan temiz olmaktır.”** buyuruyor, dedi.”⁹³*

Yukarıdaki hadisle ilgili olarak öğrencilerin yorumlarından Allah’ın ve Peygamberimizin temizliği sevdiğini bildiklerini anlamış oluyoruz. Temiz olmanın bireysel sağlık dışında toplumsal ilişkilerde de etkili olduğunu fark ettiklerini görüyoruz. Örneğin bir öğrencimizin **“Arkadaşlarımızın yanına giderken temiz olmalıyız, kirlili olmamalıyız.”** yorumu arkadaşlık ilişkilerinde temizliğin önemini ifade etmektedir. Yine bir başka öğrencimiz temiz olmanın hem Allah’ın hem de insanların sevgisini kazanmada etkili olduğunu ortaya koyan şu yorumu yapmıştır:

“Allah temizleri sever. Temiz olursak arkadaşlar da sever.” Ayrıca öğrencilerden bazıları Peygamberimizin hadisine konu olan adamı herkesin bulunduğu bir ortamda uyarmayıp, ayrıca bir arkadaşını göndererek uyarmasındaki inceliğe dikkat çekmişlerdir. Burada ki incelik sayesinde adamın utandırılmadığını belirterek Peygamberimizin bu davranışının çok önemli olduğunu ifade etmişlerdir.

---

⁹³ Doğan, a.g.e. s. 34.

Ders kitabının 5. Ünitesi “Sevgi, Dostluk” ve Kardeşlik” ahlak öğrenme alanıyla ilgilidir. Bu ünitenin ilk konusu içerisinde tüm canlıları sevmenin gerekliliğini göstermesi bakımından aşağıdaki hadis metnine yer verilmiştir.

“Bir adam yolda yürürken çok susadı. Yol üzerinde bir kuyuya rastladı. Kuyuya inip su içti. Suyunu içtikten sonra kuyudan çıkınca susuzluktan dili dışarıya sarkmış bir köpek gördü. Köpek kuyuya inemiyor, kuyunun başında bekliyordu. Adam, kendi kendine “Bu köpek de susamış.” Deyip köpeğe su içirdi. Yüce Allah bu kişinin davranışından memnun kaldı.”⁹⁴

Öğrenciler bu örnek olaydan duygusal olarak çok etkilendiklerini hem beden dilleriyle hem de aşağıdaki yorumları ile göstermişlerdir.

“Tüm canlıları koruyup sevmeliyiz. Ben de mangal yaptıktan sonra arta kalan etleri ve kemikleri köpeklere atarım.”

“ Bu adam ince düşünceli ve iyi biriymiş. Ben de olsam aynısını yapardım.”

“ Biz de yolda aç bir köpek görsek, onu doyurursak sevap kazanırız.”

“Her gördüğümüz canlıya yardım etmeliyiz. Ben de kuşlara yuva yaptım.”

“Saldırgan bir hayvan bile olsa ona su vermeliyiz, yemek vermeliyiz. Her canlıya iyi davranmalıyız.”

“Köpek kuyuya inemediği için adam ona su içirdi ve sevap kazandı.”

“Bir adam köpeğe yardım etmiş. Onu düşünmüş. Yani tüm insanlara yardım etmiş gibi oldu.”

“ Ben bu satırlardan iyilik yapınca hayvanlara ve onlara yardım edince sevap kazanacağımızı anladım.”

Diğer yorumları da benzer ifadeler içerdikleri için çok tekrara yer vermemek amacıyla yazmadık. Ancak öğrencilerin bu olay ile duygusal bir yakınlık

---

⁹⁴ Doğan, a.g.e, s. 79.

kurduklarını, başka canlıların da bizim gibi ihtiyaçları olduğunu ve yardıma muhtaç olduklarını anladıklarını ve onlarla empati kurduklarını görmekteyiz. Her can taşıyana yapılan iyiliğin sevap olduğunun yalnız bilgisine ulaşmadıklarını, aynı zamanda içselleştirdiklerini de söyleyebiliriz.

Örnek olay şeklinde verilen bir diğer hadis ise kitabımızın 5. Ünitesi **“Sevgi, Dostluk ve Kardeşlik”** içerisinde geçmektedir:

“Peygamberimizin yanında oturmakta olan biri, önlerinden geçen adam için “Ey Allah’ın Resulü, ben şu adamı çok seviyorum.” der. Peygamberimiz, “Peki, ona bunu söyledin mi?” diye sorar. Adam “Hayır” diye cevap verir. Peygamberimiz, “Koş bunu ona söyle” buyurur.

Bu hadisin yorumlarına baktığımızda öğrencilerin sevdiğini söylemenin nasıl güzel sonuçlar doğuracağı ve söylememenin ise nasıl olumsuz etkileri olacağı hususunda fikir sahibi olduklarını görmekteyiz. Örneğin;

“Sevdiğimizi söylersek arkadaşlık daha da gelişir.”

“Sevdiğimizi söylemezsek karşıımızdaki kişi sevilmediğini zanneder ve bizden uzaklaşır.”

“Annene sevdiğini söylersen, hem sen hem de o mutlu olur.”

“Sevdiğimizi söylemezsek karşıımızdaki kişinin de zamanla sevgisi azalır” yorumları yapılmıştır.

Sonuç olarak; olay örüntüsü içerisinde verilen hadis metinleri hem öğrencilerin dikkatini daha çok çekmekte, hem de kolay anlaşılmalıdır.

3.5. Öğrenme Alanlarına Göre Hadislerin Anlaşılması

Din çok boyutlu bir olgudur. O, bir yönüyle iman, bir yönüyle amel, bir yönüyle de duyguyu içine alır. Bütünlük arz eden bir yapıya sahiptir. Din eğitiminde

bu boyutlardan sadece birini öne çıkarıp diğerlerini göz ardı etmek çocuğun din eğitiminde sakıncalıdır.⁹⁵

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin temel ders gereci olarak işlev gören ders kitaplarımızda da dinin çok boyutlu yönü dikkate alınarak farklı öğrenme alanlarında konulara yer verilmektedir. 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabındaki üniteler sırasıyla inanç, ibadet, Hz. Muhammed (s.av.), Kur'an ve yorumu, ahlak, din ve kültür öğrenme alanlarına göre sıralanmıştır.⁹⁶

İnanç öğrenme alanındaki altı hadisten üç tanesi öğrencilerin büyük bir kısmı tarafından doğru algılanmamıştır. Bunun sebepleri aşağıda incelenecektir. İbadet öğrenme alanında verilen dokuz hadisin biri hariç diğerleri kolaylıkla anlaşılmalıdır. Bu başlık altında verilen “Temizlik imandandır” hadisini yorumlamakta öğrenciler zorlanmışlardır. Ahlak ile din ve kültür alanlarında incelediğimiz hadisleri birkaç öğrenci yanlış yorumlasa da genel olarak hadislerin vermek istediği mesajlar anlaşılmalı gözükmektedir.

---

⁹⁵ Muhittin Okumuşlar-Fatih Genç, “Din Eğitiminin Bilimselleşmesi/Neliği”, *Din Eğitimi El Kitabı*, Ed. Recai Doğan, Remziye Ege, 1. Baskı, Grafiker Yay., Ankara, 2012, ss. 37-104, s. 91.

⁹⁶ Doğan, *a. g. e.*, ss. 6-7.

3.5.1 İnanç Öğrenme Alanında Verilen Hadisler

Araştırmamız içinde ele aldığımız ve inanç öğrenme alanı altında ders kitabında verilen hadislerin sayısını ve metinlerini gösteren tablo aşağıda gibidir.

ÖĞRENME ALANI	HADİS SAYISI	HADİS METİNLERİ
İNANÇ	6	<ol style="list-style-type: none"> 1. “ insanlara teşekkür etmeyen Allah’ a da şükredemez”⁹⁷ 2. “ Allah’a ... inanan ya hayır (güzel) konuşsun ya da sussun.”⁹⁸ 3. “Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim.”-“Sizin bana en sevimliniz ahlakı en güzel olanınızdır.”⁹⁹ 4. “Güzel söz sadakadır.”¹⁰⁰ 5. “Yüce Allah çirkin ve kötü söz sahiplerini kınar.”¹⁰¹ 6. “Müminlerin iman yönünden en olgunları, ahlakı en iyi olanlardır. Bunlar insanlarla iyi geçinirler. İyi ilişkiler kurarlar, kendileriyle de iyi ilişkiler kurulur. Başkalarıyla iyi ilişkiler kuramayan ve kendileriyle de iyi ilişkiler kurulamayan (geçimsiz) kişilerde hayır yoktur.”¹⁰²

Tablo 2.2. İnanç Öğrenme Alanı İçerisinde Verilen Hadisler

Yukarıdaki hadislerin öğrencilerimiz tarafından nasıl değerlendirildiklerine geçmeden önce belirtmek isteriz ki bu hadisler öğrencilerin yorumlamakta en çok zorlandıkları hadislerdir. Zira dinin üç temel esası olan inanç, ibadet ve ahlak arasında en soyut konular inançla ilgili olanlardır. Gelişim dönemleri itibariyle zihinsel olarak henüz soyut döneme geçmemiş olan öğrenciler, bu hadisler ile ilgili

⁹⁷ Doğan, *a.g.e.*, s. 12.

⁹⁸ Doğan, *a.g.e.*, s. 23.

⁹⁹ Doğan, *a.g.e.*, s. 22.

¹⁰⁰ Doğan, *a.g.e.*, s. 23.

¹⁰¹ Doğan, *a.g.e.*, s. 23.

¹⁰² Doğan, *a.g.e.*, s. 25.

değerlendirmelerde bulunurken hem zorlanmışlar hem de isabetli yorumlar yapamamışlardır. Birinci hadis olan **“insanlara teşekkür etmeyen Allah’a da şükredemez”** hadisi içerisinde geçen **“şükür etme”** kavramını zihinlerinde net olarak oturtamadıkları yaptıkları yorumlardan anlaşılmaktadır. Yine **“Güzel söz sadakadır”** hadisinde geçen sadakanın öğrenciler tarafından yalnız maddi yardımlar şeklinde düşünüldüğü anlaşılmaktadır. **“Yüce Allah çirkin ve kötü söz sahiplerini kınar”** hadisi de inanç öğrenme alanı olarak planlanan “Din ve Ahlak Hakkında Neler Biliyorum” ünitesi içerisinde yer alan diğer bir hadistir. Hadis içerisinde geçen kınamak fiili anlaşılmadan hadisin yorumlanmasına geçilememiştir. Bu kavram öğrenildikten sonra öğrenciler rahatlıkla değerlendirmelerde bulunabilmiştir. Bu yorumlar kavram bilgisi ve hadislerin anlaşılması başlığı altında verildiği için burada tekrar vermeyeceğiz.

İnanç öğrenme alanı altında verilen ve öğrencilerin en fazla yorum yaptıkları hadis ise **“Müminlerin iman yönünden en olgunları, ahlakı en iyi olanlarıdır. Bunlar insanlarla iyi geçinirler. İyi ilişkiler kurarlar, kendileriyle de iyi ilişkiler kurulur. Başkalarıyla iyi ilişkiler kuramayan ve kendileriyle de iyi ilişkiler kurulamayan (geçimsiz) kişilerde hayır yoktur”**¹⁰³ hadisidir. Öğrenciler, İman ile ilişkisi üzerinde durmasalar da insan ilişkileri bağlamında çok fazla yorum yapmışlardır. Bu hadis üzerine öğrencilerimizin yaptığı yorumlardan bazıları aşağıdadır:

“Arkadaşlık kuramayan, geçimsiz olanlar hayırsız olurlar.”

“Ahlakı en iyi olan (kişiler) sevgi ve saygıyla davrananlardır. Geçimsiz insandan da hayır gelmez.”

“Kötü söz söyleyen, herkese bağırıp çağıran, kimseyle iyi geçinemeyen kişiden hayır gelmez. Hiç arkadaşı olmaz.”

Yukarıdaki ifadelerinden öğrencilerin geçimsiz insanın özelliklerini bildiklerini ve bu olumsuz özelliklerinden dolayı “hayırsız” olarak nitelendirildiklerini kavramış olduklarını anlamaktayız. Ayrıca aşağıda gelen diğer

¹⁰³ Doğan, a.g.e, s. 25.

yorumlarda da görüleceği gibi geçimsiz insanlarla arkadaşlık kurulmak istenmeyeceğini ifade etmişlerdir. Onları içinde buldukları (davranışın sonucuna odaklanan) geleneksel ahlaki düzeye uygun olarak geçimsiz insanları yalnız bırakmakla ve “sevmemek” ile cezalandırmışlardır. Ahlakı iyi olan olgun insanları da çevresindekiler tarafından sevilme ve saygı duyma ile ödüllendirmişlerdir. Ancak ahlaklı olmak ve imanı güçlü olmak arasında bağlantı kuramamışlardır.

“İyi söz söyleyenlerle herkes arkadaş olmak ister, kötü söz kullanan, kötü davrananlar geçimsiz insanlardır.”

“Ahlakı en iyi olanlar insanlarla güzel konuşan, iyi davrananlardır. Bunlar insanlarla iyi geçinirler. İlişkileri sağlam olur. İlişki kuramayanlar kötü davrananlardır. Çevresindekiler de onunla arkadaş olmak istemez.”

Aşağıdaki yorumlara bakacak olursak öğrencilerin olgun insana yönelik kavrama düzeyini de aşan ifadeler kullandıklarını görmekteyiz. Affedici olma, özür dileyebilme, problem çözüme, hoşgörü gibi özellikleri sıralamaları bu hadisi oldukça derin bir anlayışla yorumlayabildiklerini göstermektedir. Yaptıkları yorumlardan bazıları şöyledir:

“Müminlerin olgunu olarak kimseyi kırmadan, problemleri iyi bir şekilde çözen insanlardan bahsediyor. İnsanlarla kötü geçinenler geçimsizdir.”

“Bir oyun oynarken (üzerine) top gelirse olgun kişi olabilir deyip geçer. Geçimsiz ise bilerek yaptın diyerek kavga çıkarır.”

“Geçimsiz insan suçunu kabullenmez, başkalarına suç atar.”

“Olgun insan hem özür dileyen hem de affedici olandır. Geçimsiz insanlar özrümüzü kabul etmez, zorluk çıkarır.”

Ders kitabında peş peşe verilmesi sebebiyle öğrencilere birlikte yorumlattığımız ***“Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim”*** ve ***“Sizin bana***

en sevimsiniz ahlakı en güzel olanınızdır"¹⁰⁴ hadisleri ile ilgili olarak da öğrenciler şu yorumlarda bulunmuştur:

"Peygamberimiz namazını kılan, yalan söylemeyenleri daha çok seviyormuş."

"Peygamberimiz diyor ki; Ben Allah adına gönderildim. Kötü yolda olanları doğru yola götürmek için gönderildim. İyilik yapın, yalan söylemeyin."

"Peygamberimiz bize dini, ahlakı öğretmek için gönderilmiş. Peygamberimiz güzel konuşan, hoş görülü insanları sever."

"Peygamberimiz ahlakımızı tamamlamak için gelmiş. Güzel ahlaklı olursanız sizi severim demiş."

"Peygamberimiz dinle ilgili her türlü emre uymamızı söylemiş. Allah da bize dini öğretmek için onu göndermiş."

Kurdukları cümlelere bakarak öğrencilerin din ve ahlak arasındaki yakın irtibatı anladıklarını rahatlıkla söyleyebiliriz. Ayrıca Hz. Muhammed'in Allah'ın elçisi sıfatıyla insanlara güzel ahlak hususunda öğretmenlik ve örneklik yaptığını da bilmektedirler.

3.5.2 İbadet Öğrenme Alanında Verilen Hadisler

Dini inanç ve duyguların dışı vurumu ibadetlerdir. Dolayısıyla en fazla gözlemleyebileceğimiz dini verilerin başında ibadet ve ritüeller yer alır. Somut ve tecrübe edilebilirliği sebebiyle öğrencilerin ibadet alanıyla ilgili verilen hadisleri kolaylıkla yorumlayabildiğini söylememiz mümkün olmaktadır.

İbadet öğrenme başlığı altında verilen hadislerin sayıları ve metinleri bir tablo şeklinde aşağıda verilmiştir:

---

¹⁰⁴ Doğan, a.g.e., s. 22.

ÖĞRENME ALANI	HADİS SAYISI	HADİS METİNLERİ
İBADET	9	<p>1. “Temizlik imandandır.”¹⁰⁵</p> <p>2. “Allah temizdir, temizliği ve temiz insanları sever.”¹⁰⁶</p> <p>3. “Eğer müminlere güçlük vereceğini düşünmeseydim her namaz vaktinde onlara misvak kullanmalarını (dişlerini fırçalamalarını) emrederdim.”¹⁰⁷</p> <p>4. “Evet Ayşe, Allah dostlarının yanına giderken temizlenen ve kendine dikkat edenleri sever.”¹⁰⁸</p> <p>5. “Allah, temiz insanları sever. Bu nedenle hemen temizlensin... Temiz elbiseler giyinsin. Halkın içine, onları rahatsız edecek bir kılıkla çıkmasın. Müslümana yakışan temiz olmaktır.”¹⁰⁹</p> <p>6. “Yüce Allah, ağaç diken bir kimseye diktiği ağaçtan çıkan meyve kadar sevap yazar.” –“ Yolları ve gölgelikleri, insanların oturup dinlendikleri yerleri kirlendirmekten sakının.”¹¹⁰</p> <p>7. “Hastalık gelmeden önce sağlığın kıymetini biliniz.”¹¹¹</p> <p>8. “Kalbi temiz, sözü doğru olandır.”¹¹²</p> <p>9. “Söz vermek borç vermek gibidir”¹¹³</p>

Tablo 2.3. İbadet Öğrenme Alanı İçerisinde Verilen Hadisler

4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi müfredatında ibadet öğrenme alanında temizlik konusu işlenmiştir. Bu ünite de kişisel temizlik, çevre temizliği, temizlik sağlık ilişkisi, manevi temizlik (iç temizliği) ve dinimizin temizliğe verdiği önem

¹⁰⁵ Doğan, *a.g.e.*, s. 30.

¹⁰⁶ Doğan, *a.g.e.*, s. 30.

¹⁰⁷ Doğan, *a.g.e.*, s. 32.

¹⁰⁸ Doğan, *a.g.e.*, s. 32.

¹⁰⁹ Doğan, *a.g.e.*, s. 34.

¹¹⁰ Doğan, *a.g.e.*, s. 37.

¹¹¹ Doğan, *a.g.e.*, s. 38.

¹¹² Doğan, *a.g.e.*, s. 39.

¹¹³ Doğan, *a.g.e.*, s. 39.

anlatılmaktadır. Diğer derslerden de bu konuda bilgiler edinmiş olmaları, aile ve sosyal çevrelerinde de temizliğe vurgu yapıyor olması öğrencilerin bu ünite ile ilgili daha fazla yorum yapmalarına olanak sağlamıştır.

Bu ünite içerisinde verilen hadislerin yorumlanması sırasında birinci hadis dışında diğer tüm hadislerle ilgili öğrenciler çok rahatlıkla yorum yapmışlardır. İbadet alanında verilen diğer hadislerin zahirine bakarak bile anlaşılmasının mümkün olması ve her gün yaptıkları temizlik hususunda olması öğrenciler ve öğretmenler için işi kolaylaştırmaktadır.

“Temizlik imandandır” hadisinde imanın ne olduğu, nasıl açıklanabileceği bir zorluk olarak görülmüştür. Yine de öğrenciler iman ile İslam, Allah, peygamber, Kur’an, gibi dini kavramları ve inanmanın gönülden gelmesi gibi imanla ilgili temel kriterleri dile getirmişlerdir. Burada sınıf içi iletişimin ve işbirliğinin değeri anlaşılmıştır. Zira söz alan birkaç öğrenci diğer arkadaşlarının da zihinlerini aydınlatmışlardır. Bu da bize ders işleme sürecinde öğretmenlerin öğrencilerinden istifade etmelerinin ve akran öğrenmesinin öğretme sürecinde daha aktif olarak kullanılmasının yararlı olacağını göstermektedir. İman kavramı üzerinde düşünmeleri ve fikirlerini dile getirmeleri sağlandıktan sonra öğrencilerin temizlikle iman ilişkisini kurmaları kolaylaşmaktadır.

Bir konudaki bir diğer hadis ise 2. Ünite içerisinde verilen **“Allah temizdir, temizliği ve temiz olanları sever”** hadisidir. Öğrencilerden bu hadisi yorumlamalarını isterken aklımızda öğrencilerin zihnini karıştıracağını düşündüğümüz bazı hususlar vardı. “Allah temizdir, diyoruz Allah nasıl temizleniyor? O da bizim gibi bir varlık mıdır? gibi sorularla karşılaşacağımızı düşünüyorduk. Ancak öğrenciler “Allah temizdir” ifadesi üzerinde durmamış, bunu bir ön kabul olarak görmüşlerdir. Endişe ettiğimiz gibi bir kafa karışıklığı yaşamamışlardır. Bu hadisten anladıklarını ifade eden cümleleri şöyledir:

“Allah temizdir, tertipli olan, iyi işler yapanları sever.”

“Biz temiz olursak Allah da bizi sever.”

“Allah pis olanları sevmez. Biz de onun sevgisini temiz olursak kazanabiliriz.”

“Allah bizim hem içimizin hem de dışımızın temiz olmasını ister.”

“İçi ve dışı temiz olanları Allah sever.”

Öğrencilerin çoğunluğu temizlik denince dış temizliği anlasa da bazı öğrenciler iç temizliğe (kalp temizliği/manevi temizlik) de dikkat çekmişlerdir. Somut işlem döneminde olmalarına rağmen soyut kavramlara da zihinlerini açtıklarını görmekteyiz. Sınıf seviyesinin biraz üstünde olan bu öğrencilerin paylaşımları diğer öğrencilerin de ufkunu genişletmektedir. Akran öğrenmesi olarak nitelenen bu durumdan faydalanmak için öğrencilerin öğrenme –öğretme faaliyetine aktif katılımlarını sağlamak gerekmektedir. Ancak öğretmenin sürekli kendisinin konuştuğu, öğrencilerine söz vermediği sınıflarda akran öğrenmesi az olmaktadır.

Bir öğrenci, zihninde daha önce var olduğu anlaşılan “Allah kullarını sever” bilgisi ile bu hadisi sentezleyerek aşağıdaki yorumu yapmıştır:

“Allah her kulunu sever ama temiz olanlar Allah’ın gözünde daha değerlidir.”

Temizlik ünitesi içerisinde geçen ve öğrencilerin anlamakta güçlük çekmedikleri hadis metinlerinden biri de ***“Eğer müminlere güçlük vereceğini düşünmeseydim her namaz vaktinde onlara misvak kullanmalarını (dişlerini fırçalamalarını) emrederdim”***¹¹⁴ şeklinde verilmiştir. Öğrencilerin yaptıkları yorumlardan dış temizliğinin gerekliliğine inandıklarını ve kişinin hem kendi sağlığı hem de diğer insanları rahatsız etmemesi için dişlerini fırçalaması gerektiğini anlamış ve benimsemiş gözükmektedirler. Örneğin bir öğrenci; ***“Biriyle konuşurken dişlerimizin güzel görünmesi ve nefesimizin güzel kokması için dış temizliği önemlidir”*** diyerek sosyal hayat açısından dış temizliğinin gerekliliğini ifade etmiştir. Bir başka öğrenci ise ***“Namaz kılarken temiz olmazsak namazımız geçerli olmaz”*** diyerek ibadet ve temizlik birlikteliğine dikkat çekmiştir. Öğrencilerden ikisi

¹¹⁴ Doğan, a.g.e, s. 32.

de hadisteki her namaz vakti fırçalama tavsiyesini yerine getirmenin zorluğuna ve bu sebeple Peygamberimizin sadece gönlünden geçen bir fiil olarak zikretmesine gönderme yaparak şu yorumları yapmışlardır:

“Sureleri okurken ağızımızın kokmaması için istemiş. Ama zor olacağı için söylememiş. Günde beş kez zor olabilir.”

“Peygamberimiz zor olacağını düşünmeseydim her namazdan önce misvak kullanmanızı isterdim diyor. Yani gönlünden geçiyor ama zor olacağı için istemiyor.”

Görüldüğü gibi diş temizliği öğrencilerin günlük hayatta yerine getirdiği, önemi ve gerekliliği ile ilgili okul, televizyon ve aile tarafından çok fazla telkin, tavsiye ve bilgilendirmeye tabi tutuldukları bir konu olmasının da yardımıyla bu hadisi rahatlıkla farklı açılardan yorumlayabilmişlerdir. Ayrıca hadis metni içinde onlara yabancı gelme ihtimali olan “misvak kullanmak” ifadesinin parantez içinde “diş fırçalamak” olarak verilmesi hadisin anlaşılıp, yorumlanmasını büyük ölçüde kolaylaştırmıştır. Ancak biz yine de ders anlatımı sırasında “misvak” hakkında bilgi vererek, öğrencilerin misvakla diş temizliği hakkında daha fazla bilgi sahibi olmalarını sağlamaya çalıştık. Yaptığımız açıklamalardan önce bazı öğrencilerin misvağı gördüğünü ve kullandığını belirtmelerine rağmen öğrencilerin çoğunluğu misvak hakkında ilk defa bilgi sahibi olmuşlardır.

Çevre temizliği konusu altında birbirini destekleyen ve pekiştiren iki hadis verilmiştir. Bunlardan biri ***“Yüce Allah, ağaç diken bir kimseye diktiği ağaçtan çıkan meyve kadar sevap yazar”*** hadisidir. Diğeri ise, ***“Yolları ve gölgelikleri, insanların oturup dinlendikleri yerleri kirletmekten kaçının”*** hadisidir. Bu iki hadisin art arda verilmesi öğrencilere doğayı güzelleştirmek için hem ağaç dikmenin önemini hem de ağaçlık alanların temiz tutulması gerektiği mesajını bütüncül olarak vermiştir. Çünkü insan oluşturduğu güzellikleri koruduğu takdirde gerçek fayda ortaya çıkmaktadır. Öğrenciler de yorumlarıyla güzel işleri yapmanın ve güzellikleri korumanın önemini dile getirmişlerdir.

Bir öğrenci; **“Ağaç dikmemiz, ağaçları sevmemiz, sulamamız, dallarını kırmamamız gerektiğini anladım”** diyerek doğayı sevmenin ve korumanın önemine dikkat çekmiştir.

Bir diğer öğrenci ise anladıklarını bir örnek üzerinden şöyle ifade etmiştir.

“Pikniğe gittiğimizde ve orda yemek yediğimizde çöpleri orda bırakmamak, bizden sonrakilerin de temiz bulmasını sağlamak, ağaç dikip bir sürü sevap kazanmak gerektiğini anladım.” Bu ifadesinden öğrencinin doğal alanların toplumun ortak yararlanma alanları olduğu için temiz kullanılmasına özen gösterilmesini gerekli gördüğü anlaşılmaktadır.

Bir diğer öğrenci de ağaç dikmenin hem bireysel hem de toplumsal yararlar sağladığını şu sözleri ile dile getirmiştir:

“Ağaç diken hem kendi hem de çevresi için iyi bir şey yapıyor. Allah katında da sevap kazanıyor.”

Kız öğrencilerden biri de ilk hadisin mesajını daha somut olarak ifade etmek için düşüncelerini bir örnek olay formunda şöyle dile getirmiştir:

“Adam bir ağaç diyor. Bu ağaç her yıl meyve veriyor. Ve adamın sevabı her yıl artıyor.”

Görüldüğü üzere öğrencilerimiz, hem ağaç dikmenin Allah tarafından ne denli büyük bir ödülle karşılanacağını hem de yeşil alanların korunmasının bir vatandaşlık ve insanlık görevi olduğunun bilincindedirler.

Temizlik ve sağlık ilişkisinin ele alındığı “Temizlik Sağlığım İçin Önemlidir.” konu başlığı altında verilen **“... Hastalık gelmeden önce sağlığın kıymetini biliniz....”**¹¹⁵ hadisi de öğrenciler tarafından her yönüyle anlaşıldığını düşündüğümüz hadislerdendir. Zira hadisin orijinal metninde yer alan “yaşlılık gelmeden gençliğin, fakirlik gelmeden zenginliğin, meşguliyet gelmeden boş vaktin ve ölüm gelmeden hayatın kıymetini biliniz.” ifadelerine yer vermeksizin öğrencilere

¹¹⁵ Doğan, a.g.e, s. 38.

sunulmuş olması öğrencilerin hadisin diğer detaylarında boğulmasını engellemiştir. Zira verilmek istenen mesajı ifade eden cümlenin başına ve sonuna üç nokta eklenerek verilmesi daha sade ve kolay anlaşılır bir ifade biçimi oluşturmuştur. Elbette hadis içerisinde kıymeti bilinmesi istenen diğer hususlar da çok önemlidir. Ancak konunun başlığı altında bu şekilde verilmesi öğrencilerin hadisin mesajını anlamalarını kolaylaştırmıştır.

Öğrencilerin bu hadise yönelik yapmış oldukları yorumlardan bir kaçını burada göstermekte yarar görüyoruz:

“Mesela hasta olunca pis yerlerden uzak durmamız gerektiğini anlarız. Hasta olunca okuldan uzak kalırız, bir yere gidemeyiz, evde sıkışıp kalırız.”

“Sağlığımıza dikkat etmeli, dengeli beslenmeliyiz, pis yerlerde dolaşmamalıyız, hasta olunca iş işten geçecek.”

“İlk önce sağlığın yerindeyken dikkat et, pis yerlerde oturma, hasta olunca da keşke bunları yapmasaydım diyerek dövünüp durma.”

Öğrencilerimizin mutlu bir hayat sürmek için sağlığın ve sağlıklı olmak için de temizliğin önemini, kavradıklarını yukarıdaki yorumlarından anlamaktayız.

Bu alanda değerlendirmeye alınan son hadis ise ***“Söz vermek borç vermek gibidir”***¹¹⁶ hadisidir. Öğrencilerin tümü bu hadisle ilgili benzer yorumlarda bulunmuşlardır. Yaptıkları yorumlardan birkaçı şöyledir:

“Söz vermenin sorumluluğu, borç vermenin sorumluluğu gibidir. Eğer söz verdiysek onu da borç gibi aklımızda tutup, yerine getirmeliyiz.”

“Borç verilince ödemek zorundasın, söz verince de sözünü tutmak zorundasın.”

“Birine borç verdin, fakat geri vermediyse, sözünü tutmamış olur. Sen birine söz verdiysen ve tutmadıysan sen de borcunu ödemeyen adam gibi olursun.”

---

¹¹⁶ Doğan, a.g.e., s. 39.

Yorumlardan anlaşıldığı üzere söz vermenin borç vermeye benzetilmesinden hareketle söz verilen kişinin de borç veren kişi gibi beklenti içinde olduğunu, bu sebeple söz veren kişinin bu beklentiye karşılık vermesi yani sözünü tutması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu hadisle ilgili yaptıkları yorumlarda borç verip geri alamayan kişinin yaşadığı hayal kırıklığı duygusunu içselleştirdikleri, bu olumsuz duruma düşen kişi ile empati kurdukları ve karşısındaki kişiye de bu empatiyi kurdurmak istedikleri kullandıkları “ben (sen) dili”nden anlaşılmaktadır.

3.5.3. Ahlak Öğrenme Alanında Verilen Hadisler

Sözlükte huy, yaratılış ve toplum içinde uyulması gereken kurallar anlamında kullanılan ahlak aynı zamanda dinin temel bileşenlerindedir. Dinimiz güzel ahlaklı olmaya önem vermiştir. Bu nedenle okullarımızda yapılan Din Kültürü Ve ahlak bilgisi derslerinin bir bölümünü de ahlak konuları oluşturmaktadır.

4.Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında yer alan altı üniteden biri olan 5. Ünite: Sevgi, Dostluk ve Kardeşlik ünitesi ahlak öğrenme alanı olarak planlanmıştır. Bu ünite içinde geçen dört hadis araştırmamıza dâhil edilmiştir. Hadisler aşağıda tablo şeklinde verilmiştir:

ÖĞRENME ALANI	HADİS SAYISI	HADİS METİNLERİ
AHLAK	4	<ol style="list-style-type: none"> 1. “Allah’a yemin ederim ki, iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbiriniz sevmedikçe de gerçek anlamda iman etmiş olmazsınız. Yaptığınız takdirde birbirinizi seveceğiniz şeyi size bildireyim mi? Aranızda selamı yaygınlaştırın.”¹¹⁷ 2. “Bir adam yolda yürürken çok susadı. Yol üzerinde bir kuyuya rastladı. Kuyuya inip su içti. Suyunu içtikten sonra kuyudan çıkınca susuzluktan dili dışarıya sarkmış bir köpek gördü. Köpek kuyuya inemiyor, kuyunun başında bekliyordu. Adam, kendi kendine “Bu köpek de susamış.” deyip köpeğe su içirdi. Yüce Allah bu kişinin davranışından memnun kaldı.”¹¹⁸ 3. “Birbirinizle ilgiyi kesmeyin, birbirinize sırt çevirmeyin, birbirinize kin tutmayın, haset etmeyin. Ey Allah’ın kulları kardeş olun! Bir Müslümanın üç günden fazla kardeşiyle küs kalması helal olmaz.”¹¹⁹ 4. “Biriniz kendisi için istediğini Müslüman kardeşi için de istemedikçe gerçek anlamda iman etmiş sayılmaz.”¹²⁰

Tablo 2.4. Ahlak Öğrenme Alanı İçerisinde Verilen Hadisler

“Allah’a yemin ederim ki, iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de gerçek anlamda iman etmiş olmazsınız. Yaptığınız takdirde birbirinizi seveceğiniz şeyi size bildireyim mi? Aranızda selamı yaygınlaştırın.” hadisine yönelik öğrenciler şu değerlendirmelerde bulunmuşlardır:

“İman etmedikçe cennete giremeyiz. Birbirimizi sevmeyiz te iman etmiş olmayız. Sevginin artması için aramızda selamlaşmayı eksik etmemeliyiz.”

¹¹⁷ Doğan, a.g.e., s. 78.

¹¹⁸ Doğan, a.g.e., s. 79.

¹¹⁹ Doğan, a.g.e., s. 88.

¹²⁰ Doğan, a.g.e., s. 88.

“Peygamberimiz bize sevginin önemli olduğunu öğütlemiş, ve biz insanlara sadece oruç tutmayla, namaz kılmayla, zekat vermeyele değil, severek cennete girersiniz demiş.”

“Peygamberimiz iman etmemizi, herkese selam vermemizi ve birbirimizi sevmemizi istiyor.”

“Selamlaşmayı öneriyor”

“Kötülük yaparsan cennete girmezsin. Birbirimizi sevmemizi istiyor.”

“ İman edin, birbirinizi sevin ve cennete girin, diyor. Böyle yapmazsanız cennete giremezsiniz”

“Peygamberimiz selamın çok önemli olduğunu ve selam verdikçe sevginin artacağını söylüyor, sevgisi olmayanın cennete giremeyeceğini söylüyor.”

Yukarıdaki yorumlara baktığımızda öğrencilerin müslümanların birbirini sevmesi gerektiği ve bu sayede kâmil bir imana sahip olacaklarını anladıklarını görmekteyiz. Yine selamlaşmanın da insanlar arasındaki sevgiyi artıran bir işleve sahip olduğunu bildikleri, ifadelerden anlaşılmaktadır. Bir öğrencinin, ibadetlerin içi boş bir şekilde yapılmaması gerektiğini ve insan sevgisinin ibadetlere gerçek değerini vereceğini düşündüğünü kurduğu şu ifadelerden anlamaktayız:

“Peygamberimiz bize sevginin önemli olduğunu öğütlemiş, ve biz insanlara sadece oruç tutmayla, namaz kılmayla, zekat vermeyele değil, severek cennete girersiniz demiş.” Öğrenciler sohbet havasında yorumlarını yaptıkları için cümlelerde ifade bozuklukları ve eksiklikleri görülmektedir. Cümlelerdeki eksikliklere rağmen öğrencilerin müslümanın din kardeşini sevmesi, selam verip ilişkisini canlı tutması ve aralarındaki bu sağlam ilişkiyle imanını güçlendirmesi gerektiğini fark ettikleri görülmektedir.

Dört öğrenci ise hadisin bütününe yönelik değil cennete girmek sonucuna yönelik düşüncelerini dile getirmişlerdir:

“Kötülükten uzaklaşın, iyiliğe yaklaşın. Her zaman iyi olun.”

“İyi olur, kötülük yapmazsak cennete gireriz.”

“Peygamberimiz iman ettikçe cennete gideriz, demiş”

“Allah’a iman etmedikçe cennete girmezsin.”

Yukarıdaki yorumları yapan öğrencilerden ikisinin okuma düzeyleri iyi, ikisinin ise orta seviyededir. Okuma becerisi ile birlikte o an derse gösterdikleri ilgi ve dikkat eksikliğinin de hadisi yalnız bir yönüyle değerlendirmelerinde etkili olabileceği kanaatini taşımaktayız.

Bir öğrenci ise hadiste vermek istenen mesaja ters düşen şu ifadeleri kurmuştur.

“Bir insan seni beni sevmezse cennete gider ve sevap yazar.”

Bu öğrenci derste dikkatini toplamakta güçlük yaşamakta okumak ve yazmakta isteksizlik göstermektedir. Ancak böyle öğrencilerin sınıfta bir kenarda unutulmamaları için kendilerine fikir sorulmasının alınan cevabın kalitesinden bağımsız olmak kaydıyla değerli olduğu kanaatindeyiz. Zira bu sayede düşünmeye ve derse ilgi göstermeye davet edilmiş olacaktırlar. Her derste düşülmesi olası bir tuzak olan, dersi belli sayıda başarılı öğrenci ile işleyip bitirme tehlikesi de bu sayede bertaraf edilmiş olmaktadır.

5. Ahlak öğrenme alanında ele aldığımız ikinci hadisimiz olan **“Bir adam yolda yürürken çok susadı. Yol üzerinde bir kuyuya rastladı. Kuyuya inip su içti. Suyunu içtikten sonra kuyudan çıkınca susuzluktan dili dışarıya sarkmış bir köpek gördü. Köpek kuyuya inemiyor, kuyunun başında bekliyordu. Adam, kendi kendine “Bu köpek de susamış.” deyip köpeğe su içirdi. Yüce Allah bu kişinin davranışından memnun kaldı.”**¹²¹ hadisi daha önce örnek olay ve hadislerin anlaşılması bağlamında ele alındığı için burada ona tekrar yer vermeyi

---

¹²¹ Doğan, a.g.e., s. 79.

gerekli görmedik. Burada bu hadisle ilgili öğrencilerin tümü tarafından doğru algılandığını belirtmekle yetinmeyi uygun gördük.

Son iki hadisimiz olan *“Birbirinizle ilgiyi kesmeyin, birbirinize sırt çevirmeyin, birbirinize kin tutmayın, haset etmeyin. Ey Allah’ın kulları kardeş olun! Bir Müslümanın üç günden fazla kardeşiyle küs kalması helal olmaz”*¹²² hadisi ve *“Biriniz kendisi için istediğini Müslüman kardeşi için de istemedikçe gerçek anlamda iman etmiş sayılmaz”*¹²³ hadisleri ders kitabında peş peşe verildiği için öğrencilerden iki hadisi birlikte yorumlamaları istenmiştir.

Öğrenciler, bu hadisleri şu şekilde yorumlamışlardır:

“Aramızda küslük değil, barış olmalı. Mesela kendimiz için iyisini istiyorsak çevremizdeki sevdiğimiz insanlar için de istemeliyiz. Birbirimizi sevgiyle ve saygıyla karşılamalıyız.”

“Ben bu hadisten kardeşlik ve dostluklarımızı bozmamayı anladım. Müslümanlar küs kalmamalı.”

“Peygamberimiz bu hadisinde sevginin Müslümanlıkta çok büyük bir yeri olduğunu ve sevmeyenin gerçek anlamda iman etmediğini söylüyor.”

“Arkadaşlarımıza sırt çevirmeyip, onlarla ilgilenmeliyiz. Arkadaşlarımızla üç günden fazla küs kalırsak helal olmaz. Kendin için istediğini arkadaşın için de iste. Arkadaş olun, kardeş olun.”

Diğer tüm öğrenciler benzer ifadelerle düşüncelerini açıkladıkları için burada birkaç örnek vermeyi yeterli gördük. Bu hadiste verilmek istenen kardeşlik, birlik beraberlik mesajları tüm öğrencilerce anlaşılmıştır. Özellikle küs kalmanın helal olmayacağı mesajı tüm öğrencilerce vurgulanmıştır. Biz bunu öğrencilerin sonuç odaklı bir yargıda bulunma özelliklerine bağlıyoruz. Zira ahlaki gelişimleri açısından davranışın sonundaki ödül ya da ceza onların ilgisini daha fazla çekmektedir.

¹²² Doğan, a.g.e., s. 88.

¹²³ Doğan, a.g.e., s. 88.

3.5.4.Din ve Kültür Öğrenme Alanında Verilen Hadisler

Din ve kültür arasında karşılıklı etkileme ve etkilenmeye dayalı çift yönlü bir ilişki söz konusudur. Kişinin toplum tarafından belirlenen çevresi olan kültürün içinde dini inançların, normların, değer yargılarının önemli bir yeri vardır. Kültürün manevi öğelerinden olan din hem diğer öğeleri etkilemekte, hem de kendisi etkilenerek kültürün bir parçası haline gelmektedir.¹²⁴

Aile kültürel formlara göre farklı şekiller alan bir kurum olarak dini değerlere göre de şekillenmektedir. Müslüman bir ailedeki ilişkilerin nasıl olması gerektiğine yönelik hem Kur'an'dan hem de Hz. Muhammed (s.a.v)'in sözlerinden referans vermek mümkündür. Bu öğrenme alanında Hz. Muhammed (s.a.v)'in aileye ilişkin sözleri ele alınmıştır.

ÖĞRENME ALANI	HADİS SAYISI	HADİS METİNLERİ
DİN VE KÜLTÜR	3	<ol style="list-style-type: none"> 1. “Çocuklarınıza hoşça davranın ve onları güzel terbiye edin.”¹²⁵ 2. “Eşine nazik davranan müminler imanı en mükemmel olanlardır.”¹²⁶ 3. “Erkek hanımına; hanım da kocasına sevgiyle baktıklarında Allah da onlara rahmet ve sevgiyle bakar...”¹²⁷ 4. “Hiçbir anne ve baba, çocuklarına güzel edep ve terbiyeden daha faydalı bir bağışta bulunamaz.”¹²⁸

Tablo 2.5. Ahlak Öğrenme Alanı İçerisinde Verilen Hadisler

¹²⁴ Ünver Günay, *Din Sosyolojisi*, İnsan Yay., İstanbul, 2002, ss. 373-375.

¹²⁵ Doğan, *a.g.e.*, s. 95.

¹²⁶ Doğan, *a.g.e.*, s. 101.

¹²⁷ Doğan, *a.g.e.*, s. 101.

¹²⁸ Doğan, *a.g.e.*, s. 102.

Öğrenciler bu bölümdeki birinci hadisi oldukça derinlikli açıklamalarda bulunarak yorumlamışlardır. Örneğin bir öğrenci anne ve babanın çocuk için rol model olduğunu öne çıkararak şu yorumda bulunmuştur:

“Biz anne ve babamızın sözlerini dinleyip, onlardan etkilendiğimiz için, onlar bize iyi şeyler öğretmeli.”

Bir başka öğrenci de benzer ifadeyle düşüncelerini dile getirmiştir:

“Çocuklarınıza iyi davranın, onları terbiye edin, büyüklere saygılı, küçüklere sevgili olsunlar. Onlara kötü davranmayın. Onlara örnek davranışlar gösteriniz. Onlara bağırmanız.”

Görüldüğü gibi öğrenciler ailelerinin davranışlarının kendileri üzerindeki etkisini bilmekte ve anne babaların da bu bilinçle ebeveynlik yapmalarını tavsiye etmektedirler. Terbiyenin en kalıcısının bizzat örnek olunarak yapılabileceğine dikkat çekmişlerdir.

Öğrenciler hadiste geçen hoşça davranmak ifadesini genel olarak değer vermek, bağırılmamak, güzel davranmak, güzel öğüt vermek, üzmemek, dövmemek şeklinde anlamışlardır. Bu anlayışa birkaç örnek yorum şöyledir:

“Çocuklarımızı hep dövmemeliyiz. Ona güzel öğüt vererek yetiştirmeliyiz. Onu da sevip, saymalıyız. Onun da isteklerini paramız yeterse almamız. Onu koruyup, kollamamız.”

“Çocuklarınıza iyi bakın, onlara iyi davranın, onlarla arkadaş olun.”

“Çocuklarınıza bağırmadan, hoşça davranın ve onları güzel terbiye edin. Bence çocuklar güzellikten anlar, güzel davranın.”

“Peygamberimiz bu hadiste çocukların önemli olduğunu ve onlara değer verilmesi gerektiğini söylüyor.”

Bir öğrenci de çocukları terbiye ederek büyütmenin toplum açısından önemini ifade eden şu yorumda bulunmuştur.

“Bence bu çocukları iyi yetiştirilirse, onlar da başka insanlara örnek olurlar. Mesela, bu çocuklar büyüyünce iyi bir insan olabilir. Eğer iyi bir insan olursa çevresindekilere örnek olur.”

Bu bölümde incelediğimiz diğer iki hadis yine kitapta verildiği bağlamdan koparmamak adına öğrencilerden birlikte değerlendirmelerini istediğimiz ***“Eşine***

nazik davranan müminler imanı en mükemmel olanlardır.”¹²⁹“Erkek hanımına; hanım da kocasına sevgiyle baktıklarında Allah da onlara rahmet ve sevgiyle bakar...”¹³⁰ hadisleridir.

Bu hadislere yönelik öğrencilerin yorumları kültürümüzdeki kadın erkek ilişkilerine yönelik ipuçları da vermektedir. Örneğin kadına kocası tarafından şiddet uygulanması ve küfür edilmesi gibi davranışlardan da söz edilmektedir. Bu davranışların dinimizin hoş görmediği davranışlar olduğu, yapılmaması gerektiği ve bu konuda Peygamberimizin örnek alınması gerektiği şöyle ifade edilmiştir:

“Eşinize, kısacası ailenize nazik, güzel ve bağırmadan geçinin. Erkek kadına vuramaz.”

“Eşini dövenlerin yanına melekler gelmez, şeytan gelir.”

“Hz. Peygamber karısını hiç üzmez. Ona kızmaz ve dövmez. Karı koca birbirini severse hiç kavga etmezlerse çocukları da mutlu olur. Eğer hep kavga ederlerse mutlu olmaz.”

“Yani eşini seven, ona şiddet uygulamayanın imanı en iyi olanmış. Karı koca birbirlerini severlerse Allah da onlara sevgi ve rahmetle bakarmış.”

“Herkes birbirine nazik davranmalı, hanımlar erkeklere, erkekler hanımlara güzel davranmalıdır. Bir karı koca Allah’ın onlara sevgi ile bakmasını isterse birbirlerine iyi davranmalıdır.”

“Herkes eşine iyi davranmalıdır. İyi davranan herkes imanı en mükemmel olandır.”

Görüldüğü gibi öğrenciler, karı kocanın ilişkilerinin iyi olmasının Allah’ın rızasını kazanmalarına vesile olduğunu anlamışlardır. Ayrıca eşini dövmek eylemini kötü olarak görmekte ve şeytanla ilişkilendirmektedirler. Bu iki hadisi amacı dışında yahut yanlış değerlendiren öğrencimiz bulunmamaktadır.

¹²⁹ Doğan, a.g.e., s. 101.

¹³⁰ Doğan, a.g.e., s.1 01.

Din ve kültür öğrenme alanında öğrencilerden yorumlamalarını istediğimiz son hadis; **“Hiçbir anne ve baba, çocuklarına güzel edep ve terbiyeden daha faydalı bir bağışta bulunamaz”**¹³¹ hadisidir. Bu başlık altında incelediğimiz ve bu bölümdeki diğer hadislere göre öğrencilerin bazılarının kafa karışıklığı yaşadığını gördüğümüz tek hadisimizdir. Özellikle okuma yazma becerileri sınıftaki diğer arkadaşlarına nispetle daha geride olan birkaç öğrenci hadiste geçen “bağışta bulunmak” ifadesini bağlamı dışında değerlendirmişlerdir. Örneğin;

“Anne ve baba çocuklarına edep vermeli. Edepsiz çocuklar bağışta bulunamaz.”

“Anne ve baba tek çocukları için miras bırakır. Ama herkes o mirası ister.”

Yukarıdaki iki yorumdan birincisinde, öğrencin “bağışta bulunma” eylemini terbiye verilen çocuğun eylemi olabileceği ve bu sebeple anne ve babaların çocuklarına terbiye vermesi gerektiği sonucuna vardığı anlaşılmaktadır. İkinci yorumun sahibi öğrenci ise hadiste bir miras kavgasından bahsedildiğini düşünmektedir. Her iki yorum da hadisin vermek istediği mesajdan oldukça uzak yorumlardır.

Başka bir öğrenci ise hadisteki ifadelerden tamamen bağlantısız olarak şöyle bir yorum yapmıştır:

“Hz. Peygamber ailesini çok sever. Kardeşini çok sever ve anne ve babasını sever.”

Bu yorumu yapan öğrenci daha önce de bahsedildiği gibi dikkat dağınıklığı problemi yaşamaktadır ve okuma- yazma becerisi iyi seviyeye ulaşamamıştır. Belki ailesini seven kişilerin çocuklarını terbiye etmeleri gerektiğini düşünmektedir. Ancak yaptığı tek cümlelik bu yorum yukarıdaki düşüncemizin bir tahminden öteye geçmesi için yeterli gözükmemektedir.

---

¹³¹ Doğan, a.g.e., s.102.

Diğer öğrenciler ise çocuklara terbiye vermenin önemini ifade etmişlerdir. Ancak bu ifadelerin tamamına yakını hadis metninin bir tekrarı olmanın ötesine geçememiştir. Bizce bunun temel sebeplerinden biri okullarımızda yazmaya yönelik etkinliklerin azlığıdır. Zira yazmak kişinin bir konu etrafında düşünmesini ve düşüncelerini etkili ve organize bir şekilde ifade etme becerisini geliştirmektedir. Yine teknoloji yardımıyla bilgilerin hazır sunulması da öğrencilerin kendilerini çok yormadan bir şeyler elde etme ahlakı geliştirmelerine sebep olmaktadır. Ülke olarak okuma alışkanlığımızın azlığı da diğer bir sebep olarak değerlendirilmektedir.

Hadise yönelik öğrencilerin yorumlarından bazıları şöyledir:

“Çocuklar küçükken terbiye edilecek ki büyüünce de terbiyeli olsunlar. Ağaç yaş iken eğilir.”

“Anne ve baba çocuklarına terbiye ve güzel ahlaktan başka faydalı bir miras veremez.”

“Anne ve babalar edep ve terbiye vermeliler. Ondan daha güzel verilecek bir şey yoktur.”

Görüldüğü üzere öğrenciler çocukları iyi terbiye etmenin onlara verilebilecek en değerli şey olduğunu kavramışlardır. Çocuklukta verilen terbiyenin bireyin ileriki yaşamını da olumlu etkilediğinin farkındadırlar.

3.6. Hadis Metninde Parantez İçi Açıklamalar ve Hadislerin Anlaşılması

Ders kitabının 1. ünitesinde geçen ***“Allah’a ... inanan ya hayır(güzel) konuşsun ya da sussun.”***¹³² hadisinin yorumlarına baktığımızda tüm öğrencilerin bu hadisi zorlanmadan anladıklarını görmekteyiz. Bizce hadisin doğru anlaşılmasında “hayır” kelimesinin yanına parantez içi açıklama yapılmasının önemli katkısı vardır. Bu açıklama ile “hayır” kelimesinin hadis içerisinde “güzel” kelimesi ile eş anlamda kullanıldığı anlatılmıştır. Öğrenciler de hadis ile ilgili düşüncelerini dile getirirken “güzel söz söyleme” ifadesini sıkça kullanmışlardır. Kanaatimizce bu parantez içi açıklaması verilmemiş olsaydı bu hadis tüm öğrencilerce doğru olarak

¹³² Doğan, a.g.e., s. 23.

anlaşılmayabilirdi. Zira Sümeyra Bilecik tarafından hazırlanan yüksek lisan tezinde 5. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi kitabında Kadir suresinde geçen “Bin aydan hayırlıdır.” ifadesindeki hayır sözcüğünün öğrenciler tarafından anlaşılmadığı ifade edilmiştir.¹³³ Böyle bir açıklama ile hadis metni öğrencilerin algı düzeylerine ve dil gelişimlerine uygun hale getirilmiş ve olası yanlış anlamaların önüne geçilmiştir. Öğrencilerin bu hadise ilişkin yorumlarından bazıları aşağıdadır.

“Ya güzel konuşalım ya da konuşmayalım. Kötü sözün kıymeti yok.”

“Günah işlemeyin, kötü söz söylemeyin, ya da susun demiş Peygamberimiz.”

“Allah’a inanan onun emrine uyarak güzel konuşsun ya da küfür edecekse sussun. Kızınca konuşmamalıyız.”

“Allah bize ya güzel konuşun, sevap kazanın ya da günah kazanacaksanız hiç konuşmayın demiş.”

“İnsanlarla güzel konuşmalıyız, arkadaşlarımızdan kibarca bir şey istemeliyiz. Güzel konuşmayacaksa susmalıyız. Bağırmmalıyız.”

“Küfür edersek, yalan söylersek, bağırırsak Allah bizi sevmez.”

“Kavga ettiğimizde kötü söz söylediğimizde karşıımızdaki üzülür. Onu üzmemek için konuşmak yerine susmalıyız.”

Görüldüğü gibi öğrenciler güzel konuşmak gerektiğini, yalan, küfür ve kaba sözlerden kaçınmak gerektiğini anlamışlardır. Ayrıca kötü sözlerin kızgınlık anlarında söylendiğini ve bu sözleri söylememek için susmayı tercih etmemiz gerektiğini fark etmişlerdir. Kötü sözlerin insanların kalbini kırdığı için söylenmemesine özen gösterilmesini ve Allah’ın bize güzel konuşmayı emretmesinden dolayı Allah’a inanan kişilerin bu emrine uymaları gerektiğini ifade etmişlerdir.

¹³³ Sümeyra Bilecik, “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Ve 5. Sınıf Ders Kitaplarındaki Ayet Çevirilerinin Öğrenci Algı Düzeylerine Göre İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, NEÜ SBE, Konya, 2012, s. 34.

Öğrenme alanlarına göre hadislerin nasıl algılandığına baktığımızda “İnanç” öğrenme alanında yer alan hadislerin anlaşılmasının diğer öğrenme alanlarına göre daha zor olduğu görülmektedir. Bu alanda incelediğimiz altı hadisten “*Allah’a ... inanan ya hayır (güzel) konuşsun ya da sussun.*”¹³⁴ hadisi dışındaki diğer hadislerde somut işlem döneminde olan zihinlerini, zorlayan soyut kavramların yer olması, günlük konuşmalarında kullanmalarına rağmen bu kavramların tam olarak neyi ifade ettiğini bilmemeleri bu hadislere ilişkin doğru yorumlar yapmalarını güçleştirmiştir. İnanç öğrenme alanında yer alan hadislerin öğrencilerin algı düzeylerinin üzerinde olduğunu söylemek mümkündür. Bu hadislerden doğru çıkarımlarda bulunmaları için öğrencilere daha fazla rehberlik yapılması gerekmektedir.

“İbadet” öğrenme alanına ilişkin incelenen dokuz hadis Ahlak öğrenme alanında yer verilen dört hadis öğrencilerimizin zorlanmadan anlayıp, yorumladıkları hadisler olmuştur. Somut ifadeler ve günlük hayatın bir parçası olan temizlik, güzel söz söylemek gibi konularla ilgili olmaları öğrencilere büyük kolaylıklar sağlamaktadır.

“Din ve kültür” öğrenme alanındaki “*Hiçbir anne ve baba, çocuklarına güzel edep ve terbiyeden daha faydalı bir bağışta bulunamaz.*”¹³⁵ hadisi dışındaki dört hadisten üçünde herhangi bir algılama zorluğu yaşanmamıştır. Ancak bu hadise ilişkin bazı öğrencilerin yanlış yahut ilgisiz değerlendirmeleri olmuştur. Yapılan bu yanlış yorumlara “bağışta bulunmak” “edep” ve “terbiye” ifadelerinin dil gelişimlerine uygun düşmemesinin sebep olduğu düşünülmektedir.

---

¹³⁴ Doğan, a.g.e., s.23.

¹³⁵ Doğan, a.g.e., s.102.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yaptığımız çalışma göstermektedir ki genel olarak Yıldırım Yayınları tarafından Recai Doğan'a hazırlatılan 4. Sınıf DKAB ders kitabında yer alan hadisler öğrencilerin algı düzeylerine uygun olmakla birlikte, hadis metinleri içerisinde soyut kavramların bulunması ve bazı hadis metinlerinin veciz (kısa ve etkili anlatımlar) olması, hadislerin doğru anlaşılmasını güç hale getirmektedir.

Hadisi, vermek istediği mesajla bütünleştirmek amacıyla hadis metninin, hadisten çıkarılabilecek anlama işaret eden bir cümle içinde verildiği görülmektedir. Ancak bu şekilde metin ve anlam birleştirme, birden çok yargı içeren, çok uzun sıralı cümleler oluşturmaktadır. Birden çok yargı içeren bu uzun cümleleri anlamak öğrencilerimiz için kolay olmamaktadır.

Öğrenme alanlarına göre hadislere baktığımızda inanç öğrenme alanında verilen hadislerin doğru algılanma oranının, ibadet, ahlak , din ve kültür öğrenme alanında verilen hadislere oranla daha az olduğu görülmüştür.

İnanç öğrenme alanı din öğretiminin diğer alanlarına göre daha soyut olduğu için, doğru algılanmasına yönelik daha fazla çaba gerektirmektedir. Dolayısıyla bu öğrenme alanına yönelik hadislerin daha somut ifadeler içeren hadislerden seçilmesi yahut hadisin vermek istediği mesajı daha açık hale getiren açıklamalı çeviriler yapılması, konu ile ilgili görsellere daha fazla yer verilmesi gerekmektedir.

Somut işlem döneminde bulunan öğrencilere daha çok somut kavramların yer aldığı hadislerin öğretilmesi tercih edilmelidir. Ayrıca soyut kavramların daha somut hale getirilmesi için kavram haritaları, görseller ve örneklere ders kitabında daha çok yer verilmelidir. Ders kitabının arka bölümünde yer alan sözlük bölümlerinin zenginleştirilmesi de hadisler içinde geçen kavramların öğrenilmesine ve hadislerin daha doğru algılanmasına yardımcı olacaktır. Öğretmenlerimizin öğrenme süreci

içinde kavram bilgisine yönelik çalışmalar yapmaları hem ayet ve hadislerin hem de ders konularının daha iyi öğrenilmesine hizmet edecektir.

Hadislerin nasıl anlaşıldığını tespit etmeye yönelik bu çalışmamızda okuma becerisinin de öğrencinin okuduğunu anlama ve yorumlama becerisi üzerinde oldukça etkili olduğu görülmüştür. Dolayısıyla okuma becerisi az gelişme göstermiş öğrencilerimiz, bu konuda yeterli düzeye erişemedikçe ayet ve hadisleri yanlış yorumlayacaktır. Bu durumda olan öğrencilere öncelikle okuma- yazma hususunda tüm branş öğretmenleri tarafından destek olunması gerekmektedir. Ayrıca bu öğrencilerin DKAB dersine karşı ilgisiz ve isteksiz görülmelerinin arkasında okuma ve yazma hususundaki eksiklikler olabileceği de gözden kaçırılmamalıdır.

Bazı hadis metinleri içinde geçen kelimelerle ilgili olarak parantez içi açıklamalara yer verilmiştir. Hadisler içerisinde muhtemel zorluk sebebi olan kavramların parantez içi açıklamalarla izah edilmesinin yararlı olduğu görülmüştür. Öğrenciler bu açıklamalardan yardım alarak hadislerden çıkarımlarda bulunabilmişlerdir.

Atasözleri ve deyimler gibi, hadislerin büyük bir kısmı da veciz ifadelerdir. Az sayıda kelime ile çok anlamı ifade eden bu hadislerin daha iyi anlaşılması için öğrencilerin bu ifadelere alışkın olmaları gerekmektedir. Dolayısıyla ders öğretmenlerimizin, zaman zaman mecaz yahut yan anlamlı sözcükler içeren örnek olaylar, hikâyeler, deyim veya özdeyişler ile öğrencilerin dil becerilerini desteklemeleri faydalı olacaktır. Bu hususta sınıf öğretmenleri ve Türkçe öğretmenleriyle işbirliği yapmaları daha etkili olacaktır.

Çalışmamızda, ders kitabında örnek olay kurgusu şeklinde sunulan hadislerin öğrenci tarafından anlaşılma düzeyinin diğer hadis metinlerine nispetle önemli ölçüde yüksek olduğu görülmüştür. Öğrencilerin bu hadislerle ilgili yorum yapmaya daha istekli oldukları ve hadisin vermek istediği mesajı kavradıklarını gösteren yorumlar yaptıkları tespit edilmiştir.

Kitabımızda yer alan ve örnek olay kurgusu şeklinde olan hadisler öğrencilerce rahatlıkla yorumlanabilen hadislerin başında gelmesi bize ders

kitaplarımızda yer alan konularla ilgili olarak verilen hadislerde daha çok örnek olay kurgusu olanların tercih edilmesinin yararlı olacağını göstermektedir.

Çalışmamızın varsayımları olan; soyut kavramlar içeren hadislerin anlaşılmasının zor olduğu, kavram bilgisine sahip olunmamasının hadisleri yanlış değerlendirmeye sebep olduğu, inanç öğrenme alanında verilen hadislerin doğru anlaşılma oranının diğer öğrenme alanlarına oranla daha az olduğu, öğrencilerin okuma becerileri ile hadisleri doğru algılamaları arasında anlamlı bir ilişki olduğu ve olay kurgusu içerisinde verilen hadislerin daha kolay anlaşıldığı şeklinde sıraladığımız varsayımlar, elde ettiğimiz bulgulara göre doğrulanmıştır.

ÖNERİLER

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında hadislerin öğrencilerin anlama düzeylerine uygun ifade edilmiş sebebi vürudu ile birlikte verilmesi, hadislerin daha doğru anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Özellikle somut işlem döneminde olan öğrencilere somut kavramlar içeren hadislerin öğretilmesinin yararlı olacağını düşünmekteyiz.

Hadis çevirileri yapılırken; kelime karşılığı ya da birebir çeviri yapmak yerine, hadisin vermek istediği mesajın daha iyi anlaşılması için açıklamalı çeviri yapılması ve çocukların algı ve anlama düzeyine göre daha çok kelime ile ifade edilmesi faydalı olacaktır.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarının arkasında yer alan “sözlük” bölümünün daha da geliştirilmesinin öğrencilerin dini kavramlarla ilgili bilgi edinmelerini kolaylaştıracaktır. Kavram bilgilerine sahip olmamaları sebebiyle ayet ve hadisleri yanlış anlamalarının önüne geçilmesine de katkı sağlayacaktır.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders öğretmenlerinin yaptıkları sınavlarda öğrencilere açık uçlu sorular sorarak, onları daha fazla düşünmeye sevk etmeleri düşünen, sorgulayan, eleştiren insan yetiştirmeye hizmet edecektir.

Öğrencilerin okuma alışkanlığı edinmeleri, daha çok kitap okumaları teşvik edilerek, zihin dünyalarının zenginleştirilmesine çalışılmalıdır.

Bu çalışma boyunca eksikliğini gördüğümüz diğer bir husus ise; öğretmen ve öğrencilere din eğitimi sürecinde destek olacak nitelikte hadis şerhleridir. Eğitimci bakış açısı ile hazırlanacak böyle bir çalışma kanaatimizce hem öğretmene hem de öğrencilere din eğitimi süreçlerinde büyük fayda sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

ARSEVEN, Ali D. ; *Alan Araştırma Yöntemi İlkeler Teknikler Örnekler*, 2. Baskı, Tekışık Matbaası; Ankara, 1994.

AKKAYA, Ümit, “Hz. Peygamberin (s.a.v) Kadınların Sosyal Hayattaki Konumu ve Ahlaki Eğitimi İle İlgili Hadislerinin Eğitsel Açıdan Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi”, *Hitit Üniversitesi SBE*, Çorum, 2012.

AYDIN, M. Zeki; *Din Öğretiminde Yöntemler Ve Buldurma Yöntemi*, Karakoç Yay., Ankara,1998.

BACANLI, Hasan; *Gelişim ve Öğrenme*, 6. Baskı, Nobel yayın, Ankara,2003.

BAŞARAN, İbrahim Ethem; *Gelişim Psikolojisi*, 2. Bs., Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1971.

BİLECİK, Sümeyra; “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Ve 5. Sınıf Ders Kitaplarındaki Ayet Çevirilerinin Öğrenci Algı Düzeylerine Göre İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi”, *NEÜ SBE*, Konya, 2012.

-----; “Hz. Muhammed’in Hayatı 5. Sınıf Öğretim Materyali “Temizlik” Ünitesindeki Hadis Çevirilerinin Öğrenci Algı Düzeyine Uygunluğunun İncelenmesi”, *Marife*, yıl:13, sy. 2, Konya, 2013, ss. 45-62.

BİNBAŞIOĞLU, Cavit; *Gelişim Psikolojisi*, Binbaşioğlu Yayınevi, Ankara, 1975.

CEBECİ, Suat; *Bilimsel Araştırma Ve Yazma Teknikleri*, 3. Bs., Alfa Yay., İstanbul,2010.

CÜCELOĞLU, Doğan; *İnsan Ve Davranışı Psikolojinin Temel Kavramları*, 14. Bs., Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005.

DOĞAN, Recai- **TOSUN** Cemal; *İlköğretim 4. Ve 5. Sınıflar için Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*, 1. Baskı, Pagema Yay., Ankara, 2002.

DOĞAN, Recai; *İlköğretim DKAB Ders Kitabı*, Yıldırım Yay., Ankara, 2014.

EBU DÂVUD; *Sünen*, thk. Şuayb el-Arnâvût-Muhammed Kâmil Karabelli; Dâru’r-Risârelü’l- ‘Âlemiyye, 1. Bs., Beyrut, 2009.

EĞRİ, Osman; “Eğitimin Genel Amaçları Açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri” , *AÜİFD*, c. XLIV, sy.1, Ankara, 2003, ss. 271-291.

EPÇAPAN, Cevdet; “Okuduğunu Anlama Stratejilerine Genel Bir Bakış”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 2, sy. 6, 2009, ss. 207-223.

ERKAN, Erol; “Hakikatin İnşa Aracı Olarak Din Dili”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, sy. 26, 2014, ss.167-179.

ERTÜRK, Mustafa; ”Çocuğun Dini Eğitiminde Kullanılan Bir Hadis Ve Tahlili”, *Marife*, sy. 2, 2002, ss. 53-79.

GANDER Mary J.- **GARDİNER** Harry W.; *Çocuk Ve Ergen Gelişimi*, 4. Bs., İmge Kitabevi, Ankara, 2001.

GÖRMEZ, Mehmet; “Sünnet Ve Hadisin Anlaşılması Ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu Ve Yeni Bir Metodoloji İçin atılması Gereken Adımlar” , *İslami Araştırmalar Dergisi*, c. XX, sy. 1-2-3, 1997, ss. 31-41.

GÜNAY, Ünver; *Din Sosyolojisi*, İnsan Yay., İstanbul, 2002.

İBN MÂCE, *Sünen, thk. Muhammed Nâsiruddîn el-Bâni*, Mektebu’l-Me‘ârifî li’n-Neşr ve’t-Tevzi’, Riyad, ts.

KANDEMİR, M. Yaşar; “Hadis” md., *DİA*, Cilt. XV. İstanbul, 1997, ss. 27-64.

KARAPINAR, Fikret; “Hadis Şerhlerinde Kullanılan Yorumlama Biçimleri”, *Marife*, yıl:9, sy. 1, 2009, ss. 57-98.

OKUMUŞLAR, Muhiddin; “Hadislerin Anlaşılmasında Eğitsel Yorumun Önemi”, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, c. 5, sy. 2, 2007, ss. 124-134.

OKUMUŞLAR, Muhiddin-**GENÇ**, Fatih; “Din Eğitiminin Bilimselleşmesi/Neliği” , *Din Eğitimi El Kitabı*, Ed. Recai Doğan, Remziye Ege, 1. Baskı, Grafiker Yay., Ankara, 2012.

ORUÇ, Cemil; “Okul Öncesi Dönemde Dini Duygunun Kökenleri ve Gelişimi” , *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, c. 10, sy. 3, ss. 75-96.

ÖZPINAR, Ömer; *Hz. Peygamberi ve Hadisleri Anlamak (Fıkh’ul Hadis İlmi)*, Ensar Yay., İstanbul, 2012.

PEKER, Hüseyin; *Din Psikolojisi*, Çamlıca Yay., İstanbul, 2003.

SELÇUK, Mualla; “Din Öğretiminin Kuramsal Temelleri”, *Uluslararası Din Eğitimi Sempozyumu*, Ankara, 1997.

SELÇUK, Mualla; *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, 2. Bs., TDV Yay., Ankara, 1991.

SİNANOĞLU, Mustafa; “İman” md., DİA, c. XXII, İstanbul, 2002, ss. 212-214.

KOÇYİĞİT, Talat; *Hadis Usulü*, 1. Bs., TDV Yay., Ankara, 1997.

TAMMİNEN, Kalevi - **NURMİ** Kari E.; “Gelişimle İlgili Teoriler Ve Dini Tecrübe-1”, Çev.: Nurten Kimter, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012/1, sy. 14, ss. 63-87.

VERGOTE, Antoine; “Çocuklukta Din”, Çev.: Erdoğan Fırat, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 22, sy. 1, Yıl:1978, ss. 315-329.

-----, Antoine; “Ergenlikte Din”, Çev.: Erdoğan Fırat, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 24, sy.1, Yıl: 1981, ss. 583-592.

YAVUZ, Kerim; *Çocukta Dini Duygu Ve Düşüncenin Gelişmesi*, DİB Yay., Ankara, 1983.

YAVUZER, Haluk; *Çocuk Psikolojisi*, 24. Bs., Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003.

YAZIR, Hamdi; *Hak Dini Kur'an Dili Meali*, Eser Neşriyat, İstanbul.

YILDIRIM, Ali- **ŞİMŞEK** Hasan; *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 9.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2013.

http://www.childtrends.org/wp-content/uploads/2002/01/Child_Trends-2002_01_01_FR_ReligionSpiritAdol.pdf. (Erişim Tarihi: 07.03.2015)

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öz Geçmiş

1984 yılında Ardahan'ın Çıldır ilçesinde doğdu. 1999 yılında Gebze İmam-Hatip Lisesinden, 2004 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden Mezun oldu. 2004 yılından itibaren Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni olarak görev yapmaktadır. İngilizce ve Arapça dillerini bilmektedir. Evli ve iki çocuk annesidir.